

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕЛІХОВА ТЕТЯНА ОЛЕГІВНА

УДК (33+65):338.246:[001.891.3+001.891.5](043.3)

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ:
ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Запоріжжя – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Класичному приватному університеті, м. Запоріжжя.

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор
МАКАРЕНКО Андрій Петрович,
Запорізька державна інженерна академія,
м. Запоріжжя,
професор кафедри обліку,
аналізу, оподаткування та аудиту.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
БУЛЄЄВ Іван Петрович,
Інститут економіки промисловості
НАН України, м. Київ,
головний науковий співробітник
відділу проблем економіки підприємств;

доктор економічних наук, професор
ГАВКАЛОВА Наталя Леонідівна,
Харківський національний економічний
університет ім. С. Кузнеця, м. Харків,
завідувач кафедри державного управління,
публічного адміністрування та регіональної
економіки;

доктор економічних наук, професор
САХАЦЬКИЙ Микола Павлович,
Одеська державна академія будівництва
та архітектури, Міністерство освіти і науки
України, м. Одеса,
завідувач кафедри маркетингу.

Захист дисертації відбудеться «13» листопада 2018 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.01 у Класичному приватному університеті за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Автореферат розісланий «11» жовтня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Трохимець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Підприємство як відкрита соціально-економічна система нині функціонує в середовищі, яке є нестабільним і динамічним. Воно змушує менеджмент швидко адаптуватися до нових умов господарювання, потребує знання законів розвитку та пошуку шляхів нормальної, стабільної й результативної підприємницької діяльності тієї чи іншої організаційно-правової структури, враховуючи зовнішні й внутрішні загрози. Забезпечення економічної безпеки підприємства у сфері матеріального виробництва за жорсткої ринкової конкуренції завдяки прогнозуванню та своєчасному запобіганню збиткам, ризикам, катастрофам; піклуванню про життя й здоров'я персоналу, його матеріальний достаток є одним із важливих чинників, які максимізують прибуток від виробничої діяльності, оптимізують роботу операційної системи, підвищують якість господарських процесів та створюють умови для творчого підходу й новаторства промислових підприємств у забезпеченні дохідності та стійкості бізнесу.

Промислові підприємства, що становлять промисловий комплекс регіону, діють в умовах ринкової економіки і є, як правило, складним, інженерно-технічним комплексом, який може виступати об'єктом зловмисних дій, рейдерства, гринмейлу, картингу, корпоративного шантажу та домагань недобросовісних конкурентів. Вони є власниками технічної й комерційної інформації, інтелектуальної власності та торгової марки, несанкціоноване використання яких приховує в собі загрозу стабільності економічного стану конкретного промислового підприємства. На службу економічної безпеки промислового підприємства покладено обов'язки внутрішнього контролю за всіма об'єктами обліку для своєчасного виявлення помилок та запобігання фінансовим санкціям, шахрайству, рейдерству, зловживанням службовим становищем посадових осіб. Важливу роль відіграє налагодження інформаційної безпеки промислового підприємства шляхом вирішення питань удосконалення організації обліку для складання достовірної фінансової звітності. Для ведення прибуткової підприємницької діяльності промисловим підприємствам на сучасному рівні необхідно розробити методологічні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки, побудувати механізм її забезпечення та управління, а також визначити економічну ефективність від створення служби економічної безпеки. Зазначене зумовлено тим, що сприятливий стан економічної безпеки окремих промислових підприємств, передусім, найбільших містоутворюючих, є фінансовим фундаментом національної безпеки в цілому.

Теоретичні і практичні питання економічної безпеки промислових підприємств досліджувало багато науковців, а саме: В. М. Антоненко, О. М. Бандурка, О. І. Барановський, І. О. Бланк, І. П. Булеєв, З. С. Варналій, Ю. М. Воробйов, Н. Л. Гавкалова, В. М. Геєць, Т. Р. Данилишин, Л. І. Донець, Т. І. Євенко, О. С. Журавка, Т. М. Іванюта, О. В. Ілляшенко, Т. С. Клебанова, О. В. Коваленко, Г. Ю. Кучерова, А. П. Макаренко, О. В. Малик, Н. Г. Метеленко, І. І. Нагорна, О. В. Нусінова, Л. О. Омелянович, Р. С. Папехин, Н. В. Прус, К. С. Салига, С. Я. Салига, М. П. Сахацький, А. Г. Семенов, О. О. Терещенко, А. М. Ткаченко, А. М. Турило, В. Ю. Халіна, Л. М. Худолій, О. В. Черевко, О. Г. Череп, Ж. С. Шило, Н. М. Шмиголь, О. Ф. Яременко, І. І. Яремко та ін.

Незважаючи на здобутки зазначених авторів, чимало проблем потребує свого вирішення. Зокрема, у теоретичному та методологічному аспектах вимагають подальшого вивчення такі питання: формування механізму управління, оцінювання рівня економічної безпеки, вимірювання результатів господарської діяльності, внутрішній контроль за об'єктами обліку, побудова показників ефективності економічної безпеки та співвідношення витрат та результатів, визначення періоду повернення інвестицій і витрат на її створення. На сьогодні існують труднощі вимірювання кількісних та якісних результатів і витрат системи економічної безпеки; наявні методи ефективності інвестицій не враховують особливостей обігу оборотних і необоротних активів, а також дію фактора часу; порушується основоположний принцип відповідності та повного обліку результатів і витрат; не враховуються умови зіставності порівнюваних варіантів та рівень економічної безпеки промислового підприємства.

Необхідність теоретико-практичного дослідження окреслених проблем зумовила вибір теми, мету й завдання дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах науково-дослідних тем кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту Запорізької державної інженерної академії: «Методика організації внутрішньої системи контролю якості аудиту та супутніх йому послуг за певними напрямками, а саме зовнішнього аудиту: інвестиційної нерухомості, ефективності інновацій та антикризових фінансових заходів» (номер державної реєстрації 0114U006294), «Методологічні та практичні аспекти організації обліку, оподаткування та аудиту для формування фінансової безпеки» (номер державної реєстрації 0117U006088), «Методика внутрішнього аудиту активів в системі економічної безпеки підприємства» (номер державної реєстрації 0118U001181), де автором було дано визначення витрат на створення й покращення фінансової безпеки; удосконалено документування окремих об'єктів обліку та методику аудиту виробничих запасів, методи вимірювання грошового потоку, метод визначення продукції грошового потоку, методи розрахунку ключових індикаторів; удосконалено методику внутрішнього контролю за виробничими запасами, витратами виробництва, грошовими коштами та розрахунками з дебіторами в системі економічної безпеки підприємства; а також Класичного приватного університету «Розвиток стратегії промислових підприємств на основі інноваційного спрямування» (державний реєстраційний номер 0113U007108), «Формування механізмів стабілізації функціонування промислових підприємств на засадах антикризового управління» (державний реєстраційний номер 116U000799), де автором запропоновано методи розрахунку показників загальної та порівняльної економічної ефективності, графічну аналогову модель формування економічної безпеки промислових підприємств і методичний підхід до оцінювання її рівня; концепцію оцінювання економічної безпеки промислових підприємств та систему показників визначення економічного ефекту від її впровадження.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теорії, методології та практики формування й оцінювання ефективності економічної безпеки промислових підприємств.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- узагальнити й розвинути сутнісну характеристику категорії «економічна безпека промислового підприємства» та її структурні елементи;
- удосконалити структурні елементи фінансової безпеки, які покладені в основу формування економічної безпеки промислових підприємств;
- удосконалити механізм забезпечення економічної безпеки та управління нею на промислових підприємствах;
- дослідити та розвинути обґрунтування сукупності показників оцінювання економічної ефективності впровадження системи економічної безпеки промислових підприємств;
- узагальнити та розвинути методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки промислових підприємств;
- розробити концепцію оцінювання рівня економічної безпеки промислових підприємств;
- удосконалити методичні підходи до вимірювання результатів господарської діяльності промислових підприємств;
- розвинути методики дослідження графічної інтерпретації залежності результатів і витрат господарської діяльності промислових підприємств;
- запропонувати методичні підходи до оцінювання економічної безпеки промислових підприємств на основі застосування показників загальної та порівняльної економічної ефективності;
- розробити графічну аналогову модель формування економічної безпеки промислових підприємств;
- удосконалити методологічний підхід до визначення рівня стійкості економічної безпеки промислових підприємств;
- узагальнити та розвинути методичні підходи до визначення витрат і періоду повернення інвестицій, авансованих у службу економічної безпеки промислових підприємств;
- запропонувати науково-практичний підхід до визначення ефекту від упровадження служби економічної безпеки промислових підприємств;
- удосконалити методологію внутрішнього контролю за об'єктами обліку для реалізації концепції забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.

Об'єкт дослідження – процеси забезпечення ефективності економічної безпеки промислових підприємств.

Предмет дослідження – методологія економічного обґрунтування забезпечення ефективності економічної безпеки промислових підприємств.

Методи дослідження. Теоретичною й методологічною основою дослідження є положення сучасної економічної теорії та економіки підприємства, наукові розробки провідних вітчизняних і зарубіжних учених-економістів.

У ході дослідження застосовано загальнонаукові теоретичні методи: *узагальнення, пояснення, групування* – для аналізу поглядів учених-економістів щодо об'єкта дослідження та формулювання висновків проведеного контент-аналізу першоджерел (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.3); *аналізу та синтезу* – для

уточнення основних наукових категорій дослідження, обґрунтування нових концептуальних положень, принципів, понять і категорій (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 2.2, 3.2, 3.3); *схематичного й графічного зображення* – для наочного подання отриманих результатів та аналітичних даних (підрозділи 1.3, 2.2, 3.2, 4.1, 4.3, 5.1); *моделювання й прогнозування* – для розроблення моделей та оцінювання рівня економічної безпеки промислових підприємств (підрозділи 3.1, 3.3, 4.1, 4.2, 4.3). При вирішенні завдань дослідження використано також спеціальні методи наукового пізнання: *формально-логічний* – для розроблення принципів та методик оцінювання предмета дослідження, визначення чинників впливу на економічну безпеку промислових підприємств і підвищення її економічної ефективності (підрозділи 1.3, 1.4, 3.3, 4.3, 5.2, 5.3); *порівняння, порівняльного аналізу, статистичний* – для проведення аналізу фінансового стану, діагностики ймовірності банкрутства, розрахунку економічного ефекту, оцінювання рівня економічної безпеки на конкретних промислових підприємствах (підрозділи 3.1, 3.3, 4.3, 5.2, 5.3); *економіко-математичного моделювання* – для розроблення концепції оцінювання рівня економічної безпеки промислових підприємств, графічної аналогової моделі формування економічної безпеки промислових підприємств, визначення економічної ефективності господарської діяльності підприємств та системи їх економічної безпеки (підрозділи 2.2, 4.1, 4.2, 4.3); *кластерний аналіз і штучні нейронні мережі* – для оцінювання та прогнозування рівня економічної безпеки промислових підприємств (підрозділ 4.3).

Інформаційною базою дослідження є офіційні матеріали Верховної Ради, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Аудиторської палати України, а саме: законодавчі акти, нормативні документи, методичні рекомендації, інструктивні матеріали. У дослідженні використано наукові праці як вітчизняних, так і закордонних науковців і практиків з формування та розвитку системи економічної безпеки підприємства.

Обробку інформації здійснено з використанням сучасних комп'ютерних технологій.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в розробці системно-структурних теоретичних, методологічних і практичних положень щодо забезпечення ефективності економічної безпеки промислових підприємств та підвищення на цій основі ефективності їх господарської діяльності. Найбільш суттєві результати, які становлять наукову новизну, визначаються таким:

вперше:

– запропоновано методичні підходи до оцінювання економічної безпеки промислових підприємств із застосуванням показників загальної та порівняльної економічної ефективності, що враховують умовний валовий і чистий грошові потоки як витрати виробництва. Використання методичних підходів дасть можливість обґрунтувати економічну доцільність упровадження системи економічної безпеки, яка заснована на перевищенні індексу економічних результатів над індексом витрат, що, у свою чергу, допоможе визначати ефективність економічної безпеки промислових підприємств та своєчасно приймати управлінські рішення;

– розроблено графічну аналогову модель формування економічної безпеки промислових підприємств, сутність якої полягає в побудові аналогових співвідношень результатів і витрат у довгостроковому та короткостроковому періодах, які використовують категорії валового, чистого, дійсного й заданого умовного грошового потоку. Модель дає можливість розрахувати показники економічної ефективності та періоди повернення витрат, авансованих в економічну безпеку промислових підприємств;

– запропоновано концепцію оцінювання рівня економічної безпеки промислових підприємств, яка включає: інформаційно-аналітичний блок для оцінювання фінансового стану, рівня економічної безпеки й економічної ефективності; блок аналізу та моделювання економічної безпеки, ймовірності банкрутства й економічної ефективності; блок прийняття рішень за результатами оцінювання рівня економічної безпеки та економічної ефективності. Кластеризацію суб'єктів господарювання за рівнем економічної безпеки, нейронні мережі використано для аналізу й прогнозування рівня економічної безпеки та економічної ефективності, що дає можливість своєчасно приймати управлінські рішення;

– запропоновано науково-практичний підхід до визначення ефекту від упровадження служби економічної безпеки промислових підприємств, що дорівнює різниці між зменшенням збитку від підвищення надійності економічної безпеки та додатковими економічними витратами на її впровадження. Зазначене дає змогу обчислити чистий річний економічний ефект, за вирахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку промислового підприємства, що стане в нагоді під час прийняття управлінських рішень щодо доцільності створення та поліпшення служби економічної безпеки, як за власні кошти, так і за рахунок інвестицій;

удосконалено:

– структурні елементи фінансової безпеки, які покладено в основу формування економічної безпеки промислових підприємств, що, на відміну від існуючих, додатково включають облікову складову та поділяють її на піделементи за об'єктами обліку. Зазначене дає змогу визначити об'єкти для проведення внутрішнього контролю та забезпечити надійний захист економічної безпеки промислових підприємств;

– механізм забезпечення та управління економічною безпекою промислового підприємства, що, на відміну від існуючих, включає обґрунтування наукових категорій як самого механізму, так і кожного його елементу, а також виділення функцій та базових принципів для його функціонування, з наданням їм власного трактування. Це дасть змогу запобігти загрозам, знизити негативний вплив зовнішнього й внутрішнього середовища, а також забезпечити безперебійне функціонування підприємства;

– методики дослідження графічної інтерпретації залежності результатів і витрат господарської діяльності підприємства в довгостроковому періоді виробництва, що, на відміну від існуючих, враховують грошовий потік від операційної діяльності, особливості кругообігу основних засобів та оборотних коштів, поділ витрат на постійні й змінні. Це дає можливість визначати обсяги прибутку грошового потоку та параметри грошового потоку від операційної діяльності, який може бути нагромаджений у відповідний період повернення інвестицій;

– методичні підходи до вимірювання результатів господарської діяльності промислового підприємства, до яких поряд з існуючими запропоновано для побудови показників економічної ефективності використати метод вимірювання результату, заснований на розрахунку продукції грошового потоку. Використання цих методичних підходів дає можливість розрахувати ключові індикатори, які відображають співвідношення товарної та реалізованої продукції й економічних елементів витрат;

– методологічний підхід до визначення рівня стійкості економічної безпеки промислових підприємств, який, на відміну від існуючих, використовує індикатори рівня стійкості економічної безпеки промислових підприємств, економічної ефективності господарської діяльності, фінансової стабільності підприємства та ймовірності банкрутства підприємства. Це допоможе надати достовірну оцінку рівня стійкості економічної безпеки промислових підприємств;

– методологію внутрішнього контролю за об'єктами обліку для реалізації концепції забезпечення економічної безпеки промислових підприємств, яка, на відміну від існуючих, включає анкетування, розробку загального плану внутрішнього контролю, програми внутрішнього контролю, робочих документів внутрішнього контролера, а також систему позначень виявлених помилок. Це надає можливість провести якісний внутрішній контроль, вчасно виявити порушення та підвищити економічну безпеку промислового підприємства;

набуло подальшого розвитку:

– дефініція «економічна безпека промислового підприємства» та її структурні елементи, що допомогло надати комплексне трактування цієї економічної категорії, яке включає надійний захист від зовнішніх і внутрішніх загроз, високий рівень фінансового стану; запобігання збиткам; забезпечення прийняття ефективних рішень. Зазначене дозволяє запобігати небажаним наслідкам та ефективно використовувати наявні на підприємстві ресурси з метою підвищення рівня фінансового стану й забезпечення подальшого розвитку бізнесу для досягнення стратегічних цілей;

– обґрунтування сукупності показників оцінювання економічної ефективності впровадження системи економічної безпеки промислових підприємств, які, на відміну від існуючих, враховують: зв'язок показників економічної ефективності економічної безпеки, повернення компаундованої суми витрат на економічну безпеку та коштів на створення системи економічної безпеки в межах нормативного періоду, економічну доцільність упровадження системи економічної безпеки, ризик у критеріях ефективності економічної безпеки. На основі сформованих принципів побудовано систему показників економічної ефективності економічної безпеки промислового підприємства та її розвитку. Використання пропорованих основоположних принципів у цій послідовності їх реалізації дає можливість побудувати теоретико-методологічно обґрунтовані показники ефективності та підвищити рівень достовірності оцінювання рівня економічної безпеки підприємства;

– методичні підходи до визначення витрат та інвестицій, авансованих у створення служби економічної підприємства, які, на відміну від існуючих, включають методи визначення валового, чистого, дійсного та заданого періодів

повернення авансованих інвестицій на створення служби економічної безпеки промислового підприємства в довгостроковому періоді, а також визначення періоду повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки промислового підприємства в короткостроковому періоді. Зазначене дає можливість підвищувати окупність витрат на створення служби економічної безпеки промислових підприємств;

– методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, який, на відміну від існуючих, враховує співвідношення ринкової вартості та активів підприємства. Зазначене дає змогу визначити відмінний, нормативний чи незадовільний стан економічної безпеки промислового підприємства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновано науково-методологічне обґрунтування забезпечення ефективності економічної безпеки промислових підприємств. Зокрема, рекомендації автора стосовно застосування реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами подано до використання Департаменту прогнозування доходів бюджету та методології бухгалтерського обліку Міністерства фінансів України (довідка № 35200-10/109 від 17.04.2018). Методи розрахунку періоду повернення витрат, інвестованих на створення служби економічної безпеки, та методика підвищення рівня надійності та ефективності економічної безпеки прийняті до використання ПАТ «Запоріжвогнетрив» (довідка № 19-39 від 22.03.2018), ТОВ «Елемент-Перетворювач» (довідка 54-01 № від 14.03.2018), ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» (довідка № Э-17/78 від 20.02.2018), ПрАТ «ЗАЗ» (довідка № 63-15/А від 08.02.2018), ПрАТ «Запоріжтрансформатор» (довідка № 1/11-318 від 28.02.2018), ПАТ «Запоріжсталь» (довідка № 19/2009096 від 16.02.2018), ТОВ «ЗЗСТ «Мотор-Січ»» (довідка № 134/ЗЗТНП від 24.06.2016), ТОВ «Запорізький ливарно-механічний завод» (довідка № 2001019 від 16.02.2018). Побудовані аналогові графічні моделі залежності результатів та витрат фінансової безпеки прийняті до використання КТ «ЗЗВА» (довідка № 2/01-04-800-А від 04.09.2017), Запорізькою регіональною філією ПАТ «Українська гірничо-металургійна компанія» (довідка № 181 від 13.04.2017). Методику визначення співвідношення результатів та витрат для оцінювання інвестиційних проектів з метою з'ясування ефективності їх упровадження використовують Запорізька обласна державна адміністрація (довідка № 05/181 від 26.02.2018), Запорізька міська рада (довідка № 01/1-14 від 01.03.2018; довідка № 04/259 від 26.03.2018). Методику проведення перевірки, податкового планування застосовують Головне управління Державної фіскальної служби у Запорізькій області (довідка № 6157/10/08-01 від 07.03.2018), Аудиторська фірма ПП «Міраж» (довідка № 05-03/2018 від 05.03.2018). Методи зіставлення результатів та витрат на систему економічної безпеки підприємства прийняті до використання Управлінням Східного офісу Держаудитслужби в Запорізькій області (довідка № 04-08-01-16/2045 від 13.03.2018). Методи розрахунку ключових індикаторів господарської діяльності впроваджені на ПП «Дарія» (ЖБК) (довідка № 53/А від 16.02.2017). Методи розрахунку продукції грошового потоку використовує ТОВ «ЗТМК» (довідка № 1101-156 від 06.03.2018). Методика взаємозв'язку результатів та витрат, пов'язаних з формуванням економічної безпеки, застосована на

ПАТ «Запоріжавтомастика» (довідка № 34/2-1 від 28.02.2018). Методи оцінювання економічної ефективності стану фінансової безпеки підприємства та її поліпшення прийняті до використання ДП ЗМКБ «Прогрес» ім. академіка О. Г. Івченка (довідка № 01.05/6216 від 12.12.2017). Методи оцінювання економічної ефективності стану фінансової безпеки підприємства використовуються ПАТ «ЗалК» (довідка № 011-105 від 05.02.2015), ПрАТ «Запорізький інструментарний завод ім. Войкова» (довідка № 995 від 17.10.2012). Методику аудиту виробничих запасів, впливу податкового навантаження на рівень податкової безпеки, методи визначення витрат на виробництво продукції, продукції грошового потоку, обґрунтування необхідності створення служби економічної безпеки використовує у своїй діяльності ТОВ «Істрел» (довідка № 83 від 19.10.2017). Теоретико-методологічні та практичні результати дослідження автора використано під час написання навчальних посібників та викладання дисциплін у Запорізькій державній інженерній академії (довідка № 01-28/352 від 29.03.2018).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, у якій викладено авторський підхід до розв'язання актуальної наукової проблеми щодо економічного обґрунтування розвитку системи економічної безпеки підприємства. Усі наукові результати, подані в роботі, отримано автором самостійно. Особистий науковий внесок дисертанта в праці, виконані в співавторстві, конкретизовано у списку публікацій за темою дисертації. Матеріали кандидатської дисертації здобувача при підготовці докторської не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях: VI Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи розвитку регіональної ринкової економіки» (м. Кременчук, 2011 р.); Науково-практичній конференції з міжнародною участю «Сучасні проблеми реформування економіки в моделі інноваційного розвитку держави» (м. Харків, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Облік, аналіз і аудит в системі управління суб'єктів господарювання: вітчизняна практика та міжнародний досвід» (м. Сімферополь, 2011 р.); XIV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, 2011 р.); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні підходи до управління підприємством» (м. Київ, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Менеджмент у XXI сторіччі: методологія і практика» (м. Полтава, 2013 р.); IV Науково-практичному семінарі з міжнародною участю «Актуальні проблеми забезпечення фінансово-економічної безпеки Україні» (м. Тернопіль, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми та механізми фінансового управління» (м. Харків, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні аспекти реструктуризації регіональної економіки – 2014» (м. Вінниця, 2014 р.); Міжнародній науковій конференції «Problems of energy saving and nature use 2013» (м. Будапешт, 2014 р.); XI Міжнародній науково-практичній конференції «Облік, контроль, і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Черкаси, 2014 р.); Науково-практичному круглому столі «Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного оподаткування в Україні» (м. Запоріжжя,

2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан розвитку економічних та інноваційно-інвестиційних процесів в країнах СНД» (м. Одеса, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми модернізації та структурних трансформацій економіки України і регіонів» (м. Запоріжжя, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Суспільство, релігія, культура, наука, техніка, освіта, економіка в умовах новітніх глобальних викликів для України і Польщі» (м. Запоріжжя, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економічний розвиток держави, регіонів, підприємств і підприємництва проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 2017 р.); II Міжнародній науковій конференції «Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies» (Kielce, 2018 р.).

Публікації. Основні положення і результати дисертації викладено в 68 наукових працях, з них: 3 – монографії (1 одноосібна), 46 – статті в наукових фахових виданнях України (з яких 28 у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних); 1 – стаття в науковому виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази Web of Science; 18 – матеріали конференцій. Загальний обсяг публікацій – 53,77 д. а. (особисто автору належить 50,47 д. а.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел загальною кількістю 596 найменувань на 61 сторінці (у першому розділі – 270, у другому – 155, у третьому – 64, у четвертому – 52, у п'ятому – 55), 26 додатків на 313 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 793 сторінки, з них основний текст – 419 сторінок. Робота містить 41 рисунок та 45 таблиць (17 сторінок – рисунки й таблиці, які повністю займають площу сторінки).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації; вказано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; вказано наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; наведено дані щодо апробації та публікацій.

У *першому розділі* – **«Теоретико-методологічні засади формування економічної безпеки та показників її ефективності на промислових підприємствах»** – визначено сутність фінансової безпеки та її складових у системі економічної безпеки підприємства; удосконалено класифікацію безпеки та класифікацію загроз безпеці підприємства; розроблено підходи до визначення поняття «економічна безпека промислових підприємств»; узагальнено складові економічної безпеки підприємства; визначено вплив фінансової безпеки як основного елемента економічної безпеки, а саме вдосконалено підходи до визначення поняття, характерні ознаки та її складові; удосконалено механізм забезпечення та управління економічною безпекою промислових підприємств; обґрунтовано зовнішні й внутрішні функції забезпечення та управління економічною безпекою промислового підприємства, а також їх принципи.

Аналіз сучасних підходів до визначення категорії «економічна безпека промислового підприємства» дав змогу виокремити такі аспекти: захисний,

ресурсний, часовий, вартісний, гармонійний, цільовий, цивілізований, граничний, збалансований, стійкісний, стабільний та прогресивний. Проте існуючі підходи не повністю характеризують її суть, тому запропоновано власне трактування дефініції «економічна безпека промислового підприємства» як забезпечення надійного захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз, підтримка високого рівня економічної незалежності підприємства, запобігання збиткам, можливість прийняття рішень в умовах непередбачуваних змін навколишнього середовища, запобігання небажаним наслідкам та ефективного використання наявних на підприємстві ресурсів з метою покращення фінансового стану, а також забезпечення подальшого розвитку бізнесу для досягнення стратегічних цілей. Досліджено функціональні складові економічної безпеки промислового підприємства, такі як: фінансова, ринкова, кадрова, технічна, технологічна, екологічна, правова, інформаційна, військова, інтелектуальна, виробнича, ресурсна, соціальна, політична, енергетична, техногенна, інноваційна, інтерфейсна, інвестиційна. Усі вони взаємопов'язані, і кожна впливає на загальний рівень економічної безпеки промислового підприємства.

До загальноприйнятих складових фінансової безпеки (бюджетної, банківської, страхової, фондової, інвестиційної, кредитної, грошової, зовнішньоекономічної, валютної (валютно-курсової), податкової, інноваційної, боргової, соціальної, емісійної) запропоновано додати облікову (рис. 1), яку поділено на піделементи за об'єктами: необоротні активи, запаси, кошти, розрахунки та інші активи, власний капітал та забезпечення зобов'язань, довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання, доходи і результати діяльності, витрати за елементами, витрати діяльності.

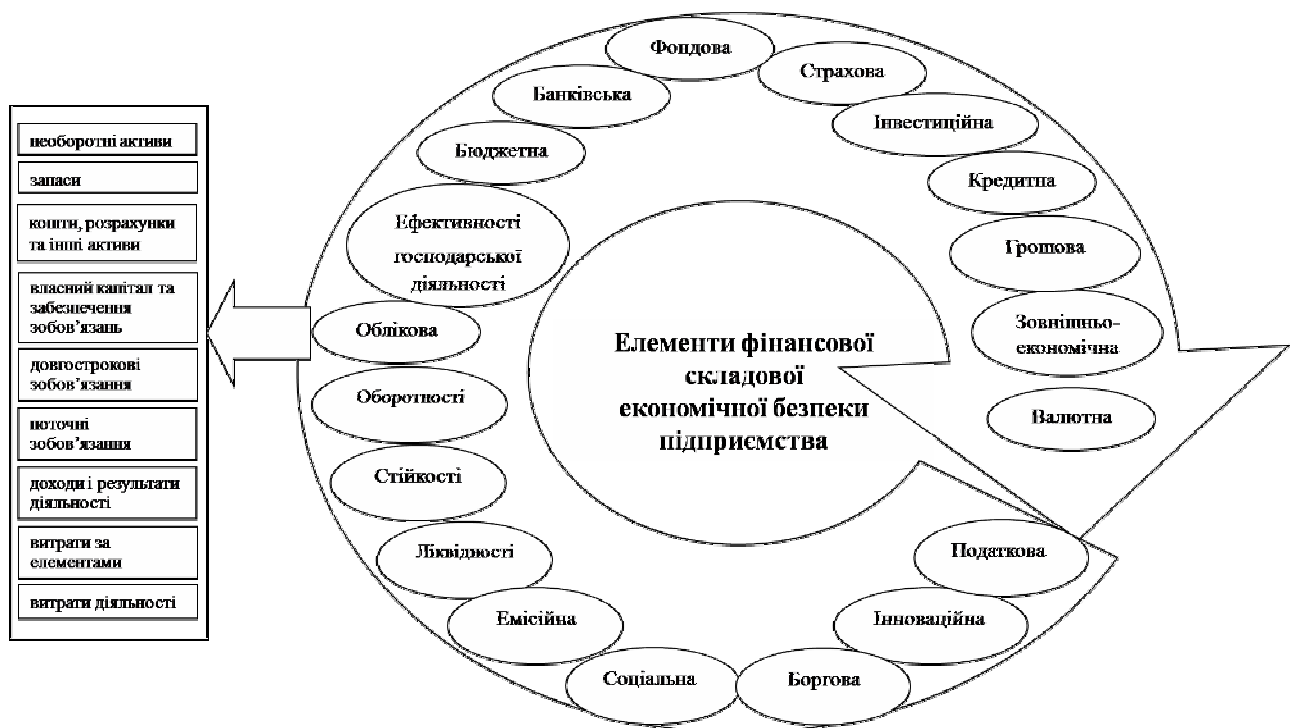

Рис. 1. Елементи фінансової складової економічної безпеки підприємства
(удосконалено автором)

Удосконалено механізм забезпечення та управління економічною безпекою промислового підприємства, що є системним поєднанням взаємопов'язаних елементів, які забезпечують економічну безпеку його об'єктів через їх суб'єктів за допомогою функцій, використовуючи інструменти, методи, важелі на підставі базових принципів для подолання загроз і негативних впливів зовнішнього та внутрішнього середовища, стабільного функціонування підприємства й досягнення мети бізнесу (рис. 2).

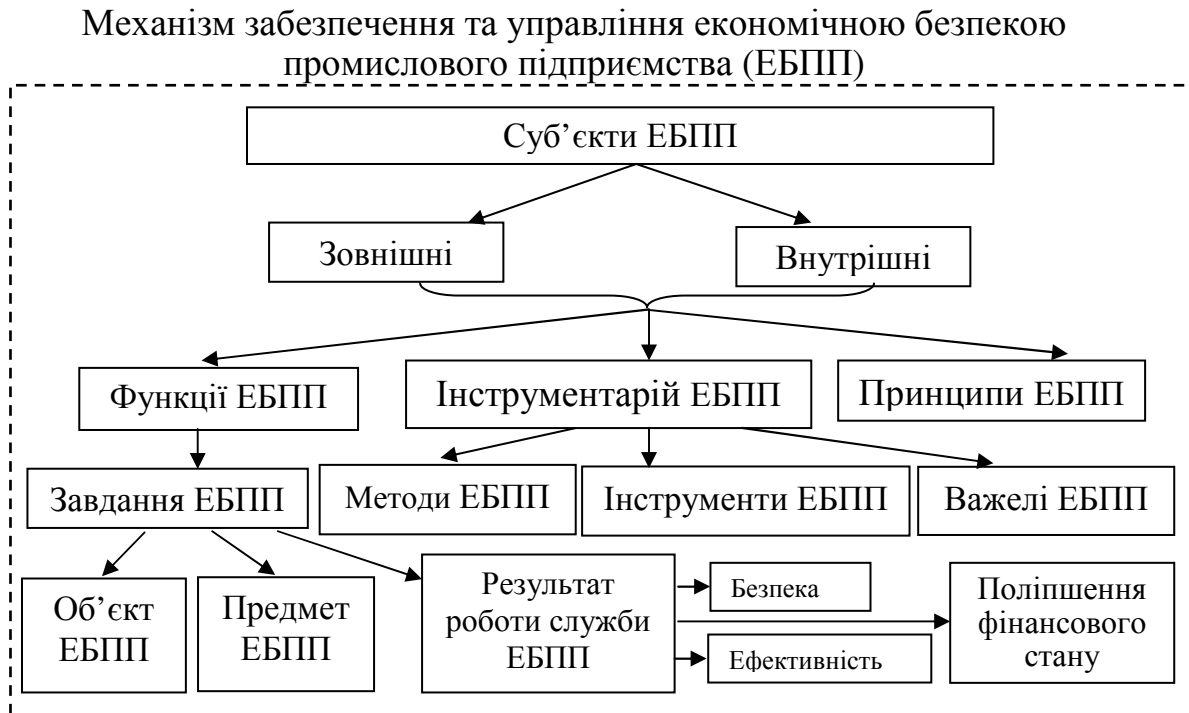

Рис. 2. Механізм забезпечення та управління економічною безпекою промислового підприємства (удосконалено автором)

На підставі проведеного аналізу думок учених виділено та надано власне трактування таким зовнішнім і внутрішнім функціям забезпечення економічної безпеки промислового підприємства, як: стабілізаційна, захисна, адаптивна, інформаційна, антикризова, сприяння. Внутрішні функції додатково включають нормативну, інструктивну та ресурсозабезпечувальну. На відміну від існуючих, запропоновано такі зовнішні та внутрішні функції управління економічної безпеки підприємства, як: прогностна, регуляторна, профілактична, аналітична, стримуюча, контрольна, оптимізаційна, стратегічна, планування, перспективна, стимулююча, управлінська, оцінювання. Крім того, внутрішні функції доповнено організаційною.

Удосконалено принципи забезпечення та управління економічною безпекою промислового підприємства, а саме виокремлено такі: комплексності, системності, своєчасності, безперервності, оперативності, плановості, економності, координації, взаємодії, альтернативності, ефективності, відповідальності, гнучкості, диференційованості, обґрунтованості, об'єктивності, обачності, контролю, інтегрованості, динамічності, достовірності, оптимальності, зрозумілості, компетентності, адаптивності, системності, конструктивності, стимулювання, стримання, законності, науковості (інноваційний).

Набули подальшого розвитку принципи побудови показників ефективності системи економічної безпеки промислового підприємства, які додатково враховують такі принципи: зв'язок показників економічної ефективності системи економічної безпеки суб'єкта господарювання з показниками економічної ефективності господарської діяльності, повернення не тільки початкової, але й компаундованої суми витрат на економічну безпеку, економічна доцільність упровадження системи економічної безпеки та повернення коштів на впровадження системи економічної безпеки в межах нормативного періоду. На основі сформованих принципів побудовано систему показників економічної ефективності економічної безпеки промислового підприємства та її розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Обґрунтування сукупності показників економічної ефективності системи економічної безпеки промислового підприємства та її розвитку*

Послідовність дій	Використані принципи
1. Розрахунок витрат і результатів господарської діяльності промислового підприємства.	Повний розрахунок витрат живої та уречевленої праці
2. Розрахунок витрат і результатів використання системи економічної безпеки промислового підприємства.	Врахування всіх результатів цих витрат господарської діяльності
3. Розрахунок показників загальної економічної ефективності системи економічної безпеки промислового підприємства.	Відповідність витрат і результатів господарської діяльності в часі
4. Вибір критерію загальної економічної ефективності системи економічної безпеки	Зв'язок показників економічної ефективності системи економічної безпеки з показниками економічної ефективності економічної безпеки та господарської діяльності
5. Розрахунок показників порівняльної економічної ефективності підвищення рівня економічної безпеки промислового підприємства.	Наявність критеріїв визначення економічної ефективності економічної безпеки
6. Вибір критерію порівняльної економічної ефективності ЕБПП	Врахування дії економічних законів
7. Побудова графіка залежності результатів і витрат системи економічної безпеки промислового підприємства від тривалості виробництва.	Наявність критерію порівняльної економічної ефективності підвищення рівня економічної безпеки
8. Розрахунок періоду повернення коштів на впровадження системи ЕБПП.	Повернення не тільки початкової, а й компаундованої суми витрат на економічну безпеку
9. Розрахунок економічного ефекту від упровадження системи ЕБПП та підвищення її рівня	Економічна доцільність упровадження системи економічної безпеки та повернення коштів на впровадження системи економічної безпеки в межах нормативного періоду
10. Розрахунок впливу ефективності ЕБПП на економічну ефективність його господарської діяльності	Врахування дії фактора часу
	Зв'язок показників економічної ефективності системи економічної безпеки, господарської діяльності

*Запропоновано автором.

Принципи побудови показників ефективності економічної безпеки суб'єкта господарювання допоможуть обґрунтувати доцільність упровадження та поліпшення економічної безпеки промислового підприємства.

У другому розділі – «**Методологія оцінювання рівня та ефективності економічної безпеки промислових підприємств**» – досліджено методичні аспекти визначення рівня економічної безпеки промислових підприємств; методи вимірювання результатів господарської діяльності підприємства та його економічної безпеки; методичні підходи до розрахунку періоду повернення інвестицій для розрахунку окупності витрат на створення служби економічної безпеки підприємства.

Виділено та узагальнено методичні підходи до оцінювання економічної безпеки промислових підприємств, а саме: на основі аналізу фінансового стану підприємства, прибутково-інвестиційний, тривимірний, ресурсно-функціональний, індикаторно-індексний, індикаторний, програмно-цільовий, за функціональними складовими економічної безпеки, експертний, матричний, вузькофункціональний, на основі теорії економічних ризиків, бухгалтерський, економіко-математичного моделювання, ймовірності банкрутства підприємства. Найбільш оптимальними для використання є ресурсно-функціональний, програмно-цільовий та індикаторний підходи.

Проведено критичний аналіз та узагальнено методологію оцінювання економічної безпеки промислових підприємств, а саме методики: 1) яка побудована на функціональних складових фінансової безпеки як основної складової економічної безпеки; 2) ефективності механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки; 3) оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання, що розроблена на основі економіко-математичного підходу та використовує функціональну залежність; 4) оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки, що розроблена на підставі підходу оцінювання фінансової стійкості підприємства й визначається інтегральним показником; 5) оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки, що розроблена на підставі ресурсно-функціонального підходу та визначає рівень фінансово-економічної безпеки на основі оцінювання ступеня використання ресурсів суб'єктів господарювання за кожною функціональною складовою; 6) оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки підприємства, визначена на основі бальних оцінок; 7) оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки, розроблена на підставі підходу дослідження грошових потоків, тому оцінювання ефективності формування грошових потоків здійснюють за розрахунком чистого грошового потоку; 8) оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки, розроблена на підставі індикаторного підходу; 9) оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки, побудована на підставі підходів економіко-математичного моделювання; 10) оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки із застосуванням графічного підходу.

Уперше запропоновано розрахунок продукції валового, чистого, дійсного та заданого грошового потоку, який ґрунтується на використанні виторгу від реалізації продукції (табл. 2). Продукція грошового потоку – це реалізована продукція з відрахуваннями матеріальних витрат та витрат на оплату праці, тому вона може бути тільки від операційної діяльності.

Запропоновані методи дозволяють: визначити результат усієї господарської діяльності; врахувати дію фактора часу; врахувати особливості розрахунку грошового потоку промислового підприємства; наблизити методи визначення економічної ефективності господарської діяльності до зарубіжних; врахувати статті калькуляції собівартості продукції; розрахувати період повернення авансових інвестицій; використати фінансову звітність промислового підприємства.

Методи вимірювання результатів господарської діяльності промислового підприємства, заснованих на розрахунку продукції грошового потоку*

Методи	Результати	Метод розрахунку
Запропоновані	Продукція валового грошового потоку від операційної діяльності	$V_{гп}^B = V_p - (B_m + B_{зп}), V_{гп}^B = ГП_B$ $V_{гп}^B = П_B + B_a + B_{зоб}$
	Продукція чистого грошового потоку від операційної діяльності	$V_{гп}^Ч = V_p - (B_m + B_{зп}) - ДП_ч, V_{гп}^Ч = ГП_ч$ $V_{гп}^Ч = П_ч + B_a + B_{зоб}$
	Продукція дійсного грошового потоку від операційної діяльності	$V_{гп}^Д = V_p - (B_m + B_{зп}) - ДП_д, V_{гп}^Д = ГП_д$ $V_{гп}^Д = П_д + B_a + B_{зоб}$
	Продукція заданого грошового потоку від операційної діяльності	$V_{гп}^З = V_p - (B_m + B_{зп}) - ДП_з, V_{гп}^З = ГП_з$ $V_{гп}^З = П_з + B_a + B_{зоб}$

де $V_{гп}^B$ ($V_{гп}^Ч$, $V_{гп}^Д$, $V_{гп}^З$) – продукція валового (чистого, дійсного, заданого) грошового потоку;
 $П_B$ ($П_ч$, $П_д$, $П_з$) – валовий (чистий, дійсний, заданий) грошовий прибуток;
 $ДП_ч$ ($ДП_д$, $ДП_з$) – відрахування, які необхідно зробити, щоб із валового прибутку одержати чистий (дійсний, заданий) прибуток;
 $ГП_B$ ($ГП_ч$, $ГП_д$, $ГП_з$) – валовий (чистий, дійсний, заданий) грошовий потік;
 V_p – виторг від реалізації продукції, грн/рік;
 B_m – матеріальні та інші витрати; $B_{зп}$ – витрати на оплату праці (з відрахуваннями на соціальні заходи);
 B_a – амортизація; $B_{зоб}$ – зобов'язання підприємства.

* Запропоновано автором.

Використання методів оцінювання результатів господарської діяльності промислового підприємства дає можливість розрахувати ключові індикатори, які відображають співвідношення товарної та реалізованої продукції, а також економічних елементів витрат (табл. 3).

Таблиця 3

Основні ключові індикатори господарської діяльності*

Показники	Формула розрахунку
Коефіцієнт продукції валового грошового потоку від операційної діяльності	$K_{гп}^B = \frac{V_{гп}^B}{V_p} = \frac{V_p - (B_m + B_{зп})}{V_p}$
Коефіцієнт продукції чистого грошового потоку від операційної діяльності	$K_{гп}^Ч = \frac{V_{гп}^Ч}{V_p}$
Коефіцієнт продукції дійсного грошового потоку від операційної діяльності	$K_{гп}^Д = \frac{V_{гп}^Д}{V_p}$
Коефіцієнт продукції заданого грошового потоку від операційної діяльності	$K_{гп}^З = \frac{V_{гп}^З}{V_p}$

де $V_{гп}^B$ ($V_{гп}^Ч$, $V_{гп}^Д$, $V_{гп}^З$) – продукція валового (чистого, дійсного, заданого) грошового потоку.

* Удосконалено автором.

Використання ключових індикаторів дозволить поглибити аналіз господарської діяльності промислового підприємства. Розрахунок результатів господарської діяльності підприємства може бути використаний для обґрунтування напрямів підвищення його ефективності та доцільності створення служби економічної безпеки.

Уперше запропоновано концепцію оцінювання економічної безпеки промислових підприємств (рис. 3).

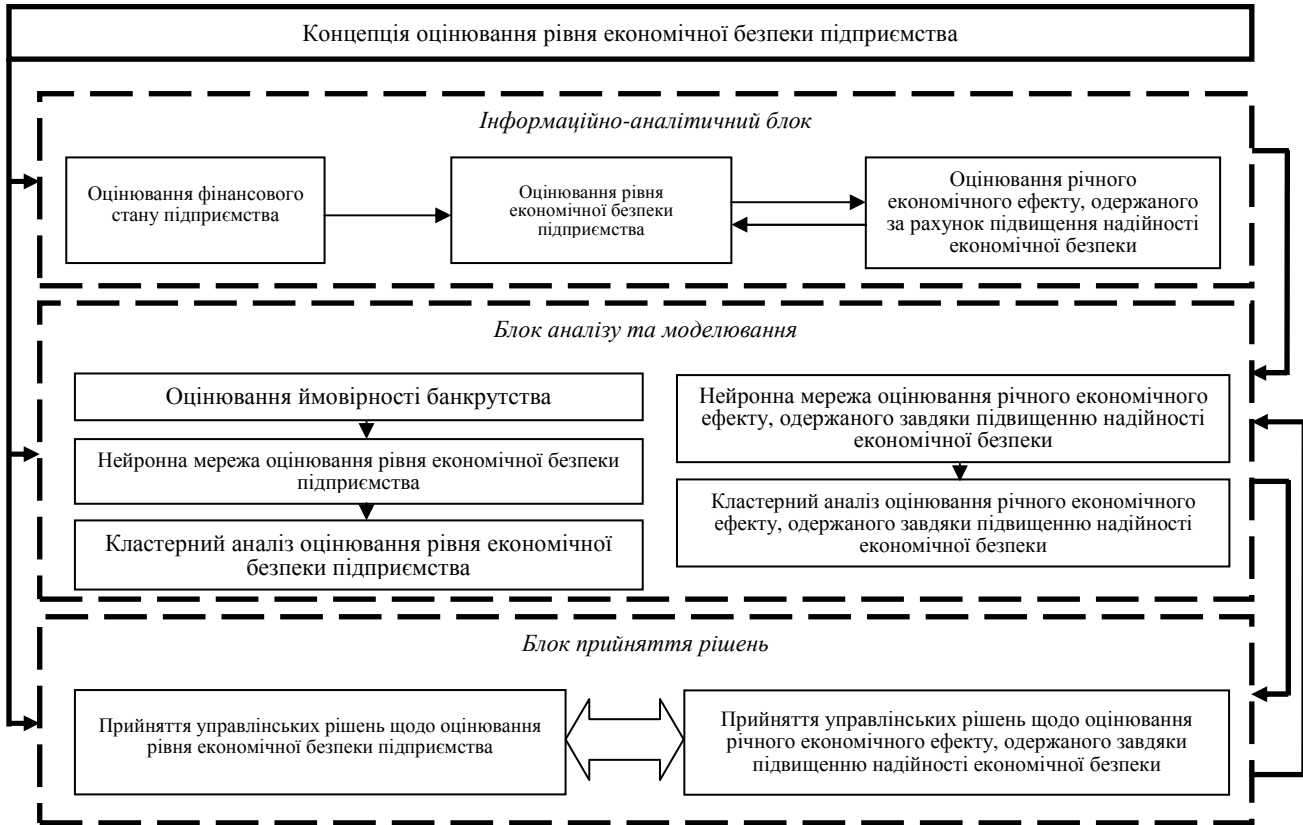

Рис. 3. Концепція оцінювання рівня економічної безпеки промислових підприємств (розроблено автором)

Запропонована концепція є сформованим комплексом взаємоузгоджених блоків, таких як: 1) інформаційно-аналітичний, який передбачає оцінювання фінансового стану, рівня економічної безпеки та річного економічного ефекту, одержаного завдяки підвищенню надійності економічної безпеки; 2) аналізу та моделювання, економічної безпеки та річний економічного ефекту, одержаного завдяки підвищенню її надійності; 3) прийняття рішень, який включає в себе прийняття управлінських рішень щодо оцінювання рівня економічної безпеки та річного економічного ефекту.

У третьому розділі – «Аналіз стану та ефективності економічної безпеки за результатами господарської діяльності промислових підприємств» – проведено аналіз фінансового стану та ймовірності банкрутства для визначення рівня економічної безпеки найбільш містоутворюючих промислових підприємств Запорізького регіону за 2013–2017 рр.; подано графічну інтерпретацію взаємозв'язку результатів і витрат господарської діяльності підприємства в системі економічної безпеки в довгостроковому періоді; визначено ефективність економічної безпеки промислових підприємств на основі результатів господарської діяльності.

Досліджено фінансовий стан та проведено діагностику ймовірності банкрутства для визначення рівня економічної безпеки містоутворюючих промислових підприємств Запорізького регіону за 2013–2017 рр. за допомогою аналізу показників ліквідності, платоспроможності, ділової активності, рентабельності та моделей банкрутства. Основні результати аналізу фінансового стану цих підприємств за 2015–2017 рр. наведено в табл. 4.

Використання методології оцінювання фінансового стану та ймовірності банкрутства за моделями Альтмана, Спрингейта, Таффлера і Тішоу, Сайфуліна-Кадикова, Ліса, Конана і Гольдера, Бівера найбільших містоутворюючих промислових підприємств Запорізького регіону за 2013–2017 рр. дало змогу поділити їх на такі групи:

– високі показники ліквідності та платоспроможності підприємства; збільшення ділової активності; рентабельна робота; дуже низька ймовірність банкрутства у ПАТ «Мотор-Січ», ПАТ «Запоріжсталь»;

– стабільні показники ліквідності, платоспроможності підприємства, ділової активності; низька рентабельність; низька ймовірність банкрутства у ПАТ «ЗАЛК», ПрАТ «Запоріжвогнетрив»;

– стабільні показники ліквідності, платоспроможності підприємства, ділової активності; низька рентабельність; можлива ймовірність банкрутства у ПрАТ «ЗТР»; ТОВ «ЗТМК», ПАТ «Запоріжавтоматика», ТОВ «Елемент-Перетворювач»;

– низькі показники ліквідності та платоспроможності; зниження ділової активності; нерентабельна робота; висока ймовірність банкрутства у ПрАТ «ЗАЗ».

З метою наближення розрахунку показників економічної ефективності господарської та інвестиційної діяльності до зарубіжних підходів; розрахунку валового, чистого, дійсного та заданого періодів повернення авансованих інвестицій у систему економічної безпеки промислового підприємства; розрахунку прибутку та грошового потоку, що нагромаджені в ці періоди, побудовано спрощену графічну модель залежності результатів і витрат господарської діяльності та системи економічної безпеки промислового підприємства, а також розглянуто можливість застосування авансованих інвестицій у систему його економічної безпеки.

Графічна інтерпретація залежності результатів і витрат господарської діяльності підприємства в довгостроковому періоді виробництва враховує грошовий потік від операційної діяльності, особливості кругообігу основних засобів і оборотних коштів, поділ витрат на постійні й змінні. Це дає можливість визначати обсяги прибутку грошового потоку та параметри грошового потоку від операційної діяльності, який може бути нагромаджений у відповідний період повернення інвестицій. Враховуючи особливості обігу необоротних й оборотних активів промислового підприємства, а також той факт, що матеріальні витрати та витрати на оплату праці повертаються в кожному фінансовому циклі, графік моделює залежність продукції грошового потоку та кумулятивного грошового потоку від операційної діяльності й тривалості довгострокового періоду при авансованих інвестиціях. На підставі графічної моделі запропоновано систему показників, одержаних на основі зіставлення результатів і витрат господарської діяльності промислового підприємства.

Аналіз основних показників фінансового стану промислових підприємств за 2015–2017 рр.

Підприємство	Показники	Коефіцієнт покриття	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	Коефіцієнт оборотності активів	Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	Коефіцієнт рентабельності реалізації
	Роки							
ПАТ «ЗАЗ»	2015	0,41	0,22	0,004	-1,51	0,34	2,22	0,00
	2016	0,20	0,10	0,01	-2,70	0,38	1,98	0,00
	2017	0,15	0,15	0,002	-3,10	0,40	5,51	0,00
	2017 р в % до 2015 р.	35,84	66,66	47,04	205,77	104,64	247,95	0,00
ПрАТ «ЗТР»	2015	0,17	0,142	0,01	1,18	0,30	4,65	-0,01
	2016	0,20	0,12	0,06	-1,30	0,60	4,89	-0,59
	2017	0,34	0,20	0,11	-1,21	0,51	2,80	-0,30
	2017 р в % до 2015 р.	198,58	138,64	871,51	-102,71	171,68	60,19	2487,75
ПАТ «ЗАЛК»	2015	0,01	0,003	0,00	-25,26	0,00	0,00	0,00
	2016	0,02	0,01	0,00	-26,06	0,03	0,13	0,00
	2017	0,01	0,01	0,00	-33,33	0,15	0,74	0,00
	2017 р в % до 2015 р.	125,12	292,13	1425,69	131,97	1855660,00	1961530,62	0,00
ПАТ «Запоріжсталь»	2015	0,98	0,66	0,03	0,52	1,19	9,36	-0,22
	2016	1,21	0,97	0,06	0,50	0,94	8,60	-0,27
	2017	1,18	1,02	0,01	0,42	0,91	10,14	-0,13
	2017 р в % до 2015 р.	120,57	155,12	31,53	81,33	76,79	108,34	59,09
ПАТ «Мотор Січ»	2015	2,79	0,79	0,36	0,69	0,74	1,56	-0,88
	2016	3,87	1,10	0,61	0,65	0,46	0,89	-0,574
	2017	4,12	1,38	0,53	0,66	0,56	1,09	-0,63
	2017 р в % до 2015 р.	148,09	175,06	145,98	96,65	75,06	70,29	71,67
ПрАТ «Запоріжвогнедрив»	2015	1,03	0,40	0,04	0,23	1,96	6,265	0,00
	2016	1,23	0,45	0,01	0,25	2,00	5,05	-0,06
	2017	1,05	0,53	0,01	0,18	2,04	5,44	-0,06
	2017 р в % до 2015 р.	101,58	133,47	28,40	79,25	104,17	86,81	0,00
ПАТ «Запоріжавтоматика»	2015	0,55	0,25	0,02	0,65	1,15	10,76	0,00
	2016	0,95	0,62	0,21	0,70	1,60	16,59	-0,06
	2017	0,53	0,26	0,003	0,67	1,47	17,70	0,00
	2017 р в % до 2015 р.	97,25	103,38	10,98	102,26	127,38	164,49	0,00
ТОВ «ЗТМК»	2015	3,11	1,95	0,96	0,75	0,49	2,34	-0,18
	2016	2,42	1,40	0,68	0,68	0,54	1,78	0,00
	2017	1,75	1,05	0,47	0,57	0,74	2,39	0,00
	2017 р в % до 2015 р.	56,14	53,54	49,00	75,64	150,37	101,83	0,00
ТОВ «Елемент-Перетворювач»	2015	0,891	0,59	0,07	0,45	0,58	2,93	0,06
	2016	0,91	0,61	0,32	0,45	0,58	2,93	0,06
	2017	-0,01	-0,01	0,05	0,37	0,05	0,16	0,00
	2017 р в % до 2015 р.	-1,07	-1,62	74,64	82,54	8,53	5,56	0,00

Запропоновані методологічні підходи до оцінювання економічної безпеки промислових підприємств із застосуванням показників загальної та порівняльної економічної ефективності, що враховують умовний валовий і чистий грошовий потік як витрати виробництва, наведено в табл. 5.

Таблиця 5

Показники економічної ефективності системи економічної безпеки промислових підприємств*

Результати	Витрати	Показники загальної економічної ефективності	Показники порівняльної економічної ефективності
Збільшення виrotу від реалізації продукції, $\Delta V_{p,\phi}$, грн/рік	Бухгалтерські витрати, B_{ϕ} , грн/рік	$E_{\phi_1} = \frac{\Delta V_{p,\phi}}{B_{\phi}} \geq E_{n,\phi_1}$	$E_{n,\phi_1} = \frac{\Delta V_{p,\phi_2}}{\Delta V_{p,\phi_1}} \div \frac{B_{\phi_2}}{B_{\phi_1}} \geq 1$
	Економічні витрати, $B_{e,\phi} = B_{\phi} + E_n \times B_{\phi}$, грн/рік	$E_{\phi_2} = \frac{\Delta V_{p,\phi}}{B_{e,\phi}} \geq E_{n,\phi_2}$	$E_{n,\phi_2} = \frac{\Delta V_{p,\phi_2}}{\Delta V_{p,\phi_1}} \div \frac{B_{e,\phi_2}}{B_{e,\phi_1}} \geq 1$
Збільшення валової продукції грошового потоку підприємства, $\Delta V_{gp,\phi}$, грн/рік	Валовий умовний грошовий потік, грн/рік $ГП_{\phi,v} = B_a + B_{зоб,\phi} + E_{n,\phi} \times B_{\phi}$	$E_{\phi_3} = \frac{\Delta V_{gp,\phi}}{ГП_{\phi,v}} \geq E_{n,\phi_3}$	$E_{n,\phi_3} = \frac{\Delta V_{gp,\phi_2}}{\Delta V_{gp,\phi_1}} \div \frac{ГП_{\phi,v_2}}{ГП_{\phi,v_1}} \geq 1$
	Чистий умовний грошовий потік, грн/рік $ГП_{\phi,ч} = B_{a,\phi} + B_{зоб,\phi} + E_{n,\phi} \times B_{\phi}$	$E_{\phi_4} = \frac{\Delta V_{gp,\phi}}{ГП_{\phi,ч}} \geq E_{n,\phi_4}$	$E_{n,\phi_4} = \frac{\Delta V_{gp,\phi_2}}{\Delta V_{gp,\phi_1}} \div \frac{ГП_{\phi,ч_2}}{ГП_{\phi,ч_1}} \geq 1$
Збільшення нагромадженної валової продукції грошового потоку, $\Delta V_{n,\phi,гп}^B = \Delta V_{p,\phi,гп} \times t$, грн	Кумулятивний валовий умовний грошовий потік, грн, $ГП_{к,\phi,v} = C_{o,\phi} + (B_{зоб,\phi} + E_{n,\phi} \times B_{\phi}) \times t$	$E_{\phi_5} = \frac{\Delta V_{n,\phi,гп}^B}{ГП_{к,\phi,v}} \geq E_{n,\phi_5}$	$E_{n,\phi_5} = \frac{\Delta V_{n,\phi,гп_2}^B}{\Delta V_{n,\phi,гп_1}^B} \div \frac{ГП_{к,\phi,v_2}}{ГП_{к,\phi,v_1}} \geq 1$
	Кумулятивний чистий умовний грошовий потік, грн, $ГП_{к,\phi,ч} = C_{o,\phi} + (B_{зоб,\phi} + E_{n,\phi} \times B_{\phi}') \times t$	$E_{\phi_6} = \frac{\Delta V_{n,\phi,гп}^B}{ГП_{к,\phi,ч}} \geq E_{n,\phi_6}$	$E_{n,\phi_6} = \frac{\Delta V_{n,\phi,гп_2}^B}{\Delta V_{n,\phi,гп_1}^B} \div \frac{ГП_{к,\phi,ч_2}}{ГП_{к,\phi,ч_1}} \geq 1$
Збільшення рівня економічної безпеки підприємства, $\Delta P_{\phi} = P_{\phi_2} - P_{\phi_1}$	Валовий умовний грошовий потік, грн/рік	$E_{\phi_7} = \frac{P_{\phi}}{ГП_{\phi,v}} \geq E_{n,\phi_7}$	$E_{n,\phi_7} = \frac{P_{\phi_2}}{P_{\phi_1}} \div \frac{ГП_{\phi,v_2}}{ГП_{\phi,v_1}} \geq 1$
	Кумулятивний валовий умовний грошовий потік, грн	$E_{\phi_8} = \frac{P_{\phi,t}}{ГП_{к,\phi,v}} \geq E_{n,\phi_8}$	$E_{n,\phi_8} = \frac{P_{\phi,t_2}}{P_{\phi,t_1}} \div \frac{ГП_{к,\phi,v_2}}{ГП_{к,\phi,v_1}} \geq 1$
Зменшення збитків завдяки підвищенню надійності економічної безпеки, грн/рік $\Delta Z_{\phi} = Z_{\phi_1} - Z_{\phi_2}$	Збільшення економічних витрат на економічну безпеку, $\Delta B_{e,\phi} = \Delta B_{\phi} + E_n \times \Delta B_{\phi}$	$E_{\phi_9} = \frac{\Delta Z_{\phi}}{\Delta B_{e,\phi}} \geq 1$	$E_{n,\phi_9} = \frac{\Delta Z_{\phi_2}}{\Delta Z_{\phi_1}} \div \frac{\Delta B_{e,\phi_2}}{\Delta B_{e,\phi_1}} \geq 1$

* Запропоновано автором.

Вони враховують як результат збільшення виторгу від реалізації продукції, збільшення річної та нагромадженої валової продукції грошового потоку підприємства, збільшення рівня економічної безпеки підприємства, зменшення збитків завдяки підвищенню надійності економічної безпеки; як витрати – річні бухгалтерські та економічні витрати, пов'язані з економічною безпекою, валовий і чистий умовний грошові потоки, валовий та чистий кумулятивний умовний грошові потоки, пов'язані з економічною безпекою. Зазначене дасть можливість обґрунтувати доцільність упровадження системи економічної безпеки, що заснована на перевищенні індексу економічних результатів над індексом витрат, а також визначити її економічну ефективність для своєчасного прийняття управлінських рішень.

Запропоновано як основний підсумковий результат визначати річний економічний ефект, одержаний завдяки підвищенню надійності економічної безпеки (ΔW_n), який дорівнює різниці між зменшенням збитку від підвищення надійності економічної безпеки (ΔZ_ϕ) і додатковими економічними витратами ($\Delta B_{e.\phi}$):

$$\Delta W_n = \Delta Z_\phi - \Delta B_{e.\phi} \quad (1)$$

Цього показника можна досягнути за умови, що економічний результат від підвищення надійності економічної безпеки буде більшим за додаткові економічні витрати.

Річний економічний ефект, одержаний завдяки підвищенню надійності економічної безпеки, на дев'яти основних містоутворюючих промислових підприємствах м. Запоріжжя за 2013–2017 рр. становив: ПрАТ «Запоріжвогнетрив» – 14 116 661 грн, ТОВ «ЗТМК» – 6 877 048 грн, ПАТ «Запоріжавтоматика» – 1 510 705 грн, ПрАТ «ЗТР» – 14 600 339 грн, ПрАТ «ЗАЗ» – 8 572 322 грн, ТОВ «Елемент-Перетворювач» – 2 633 431 грн, ПАТ «ЗалК» – 4 048 898 грн, ПАТ «Мотор-Січ» – 7 647 129 грн, ПАТ «Запоріжсталь» – 17 004 445 грн.

У четвертому розділі – «Науково-практичні рекомендації щодо формування економічної безпеки та підвищення її ефективності на промислових підприємствах» – побудовано графічну аналогову модель взаємодії умовного грошового потоку від операційної діяльності та авансованих інвестицій в основні засоби, на створення системи економічної безпеки промислового підприємства; запропоновано методичні підходи до забезпечення рівня стійкості економічної безпеки промислових підприємств; удосконалено методи визначення економічної ефективності господарської діяльності підприємств та системи їх економічної безпеки.

Уперше розроблено графічну аналогову модель взаємозв'язку результатів і витрат, пов'язаних зі створенням економічної безпеки промислового підприємства в довгостроковому періоді (рис. 4).

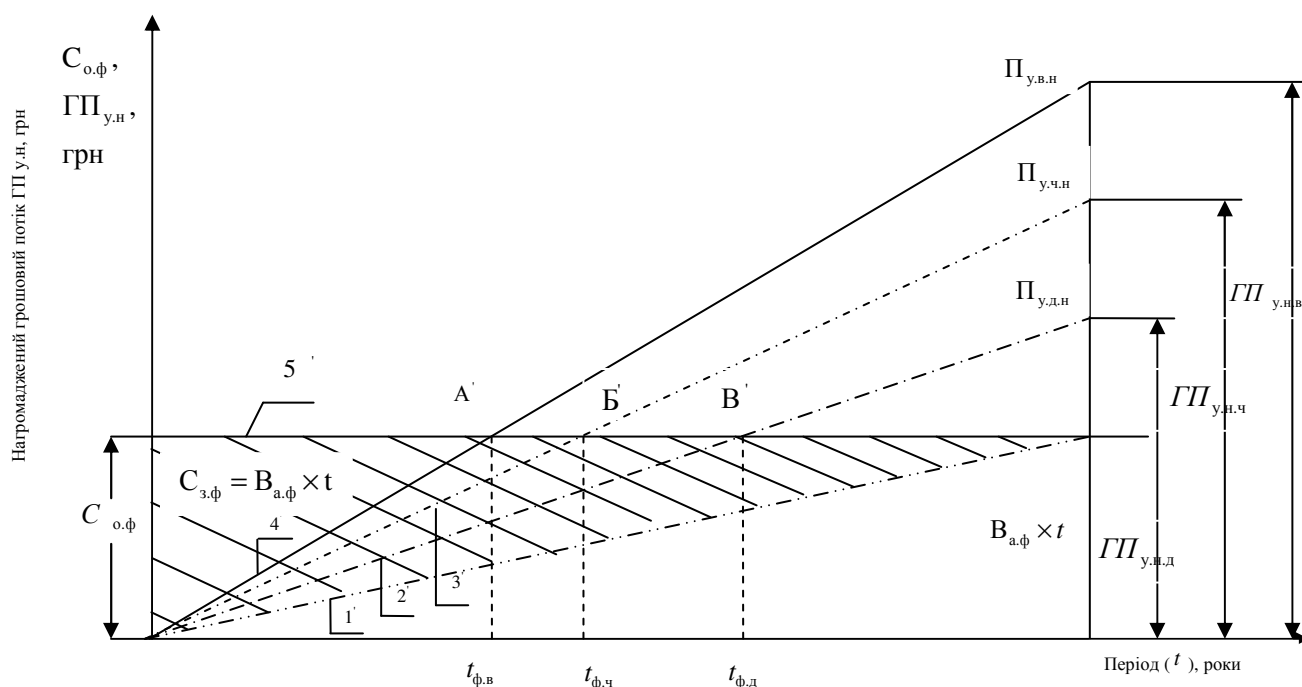

Рис. 4. Графічна аналогова модель взаємозв'язку результатів і витрат, пов'язаних зі створенням економічної безпеки промислового підприємства у довгостроковому періоді (без урахування дії фактора часу) (запропоновано автором)

Крім того, побудовано залежність, що на графіку ілюструє співвідношення між результатами й витратами в короткостроковому періоді та показує, як впливає період виробництва на формування умовного грошового потоку від операційної діяльності й авансованих витрат, пов'язаних із системою економічної безпеки промислових підприємств. Побудована модель дає змогу розрахувати валовий, чистий, дійсний та заданий періоди повернення витрат, авансованих протягом року.

Запропоновано метод визначення рівня стійкої економічної безпеки, який заснований на збільшенні ринкової вартості промислового підприємства. Індикатором стійкого розвитку підприємства слугує відносне збільшення його ринкової вартості. Якщо ринкова вартість бізнесу в розрахунку на 1 грн активів балансу підприємства збільшується, це означає, що рівень економічної безпеки підвищується і є стійким.

Аналіз методів вимірювання рівня економічної безпеки підприємства дав можливість удосконалити підхід до розрахунку рівня економічної безпеки, який враховує співвідношення ринкової вартості та активів промислових підприємств. Порівняння показника з його нормативним значенням дасть можливість визначити відмінний, нормальний (стійкий або нестійкий) чи незадовільний стан економічної безпеки промислових підприємств.

Удосконалено методологічний підхід до визначення рівня стійкості економічної безпеки промислових підприємств, який, на відміну від існуючих, використовує індикатори рівня стійкості економічної безпеки промислових підприємств, економічної ефективності господарської діяльності, фінансової стабільності підприємства та ймовірності банкрутства підприємства. Він

ґрунтується на стійкому розвитку підприємства, передбачає виконання дії закону підвищення економічної ефективності господарської діяльності підприємства та перевищення рівня економічної безпеки в новому періоді порівняно з базовим періодом. Виявлено зв'язок між типами та індикаторами категорій «рівень стійкості економічної безпеки підприємства» (дуже стійкий, стійкий, нестійкий, кризовий), «економічна ефективність господарської діяльності підприємства» (підвищується з урахуванням ризику, підвищується, стабільна, знижується), «економічна стабільність підприємства» (відмінний, задовільний, нестійкий, кризовий фінансовий стан), «ймовірність банкрутства підприємства» (дуже низька, низька, можлива, дуже висока). Зазначене допоможе надати достовірну оцінку рівня стійкості економічної безпеки промислових підприємств.

Практична реалізація концепції оцінювання рівня економічної безпеки підприємства зумовила необхідність виявлення ключових факторів впливу на рівень стійкості економічної безпеки найбільших містоутворюючих промислових підприємств Запорізького регіону за 2013–2017 рр. Найбільш вагомими стали такі: річний економічний ефект, одержаний завдяки підвищенню надійності економічної безпеки (X1), запобіганню фінансовим санкціям (X2), пені (X3), збитку від крадіжок (X4), ризикам (X5), загрозам (X6), витоку комерційної інформації (X7), співпраці з ненадійними контрагентами (X8), ймовірності банкрутства (Y). Дані щодо кластеризації найбільших містоутворюючих промислових підприємств Запорізького регіону за 2017 р. наведено на рис. 5.

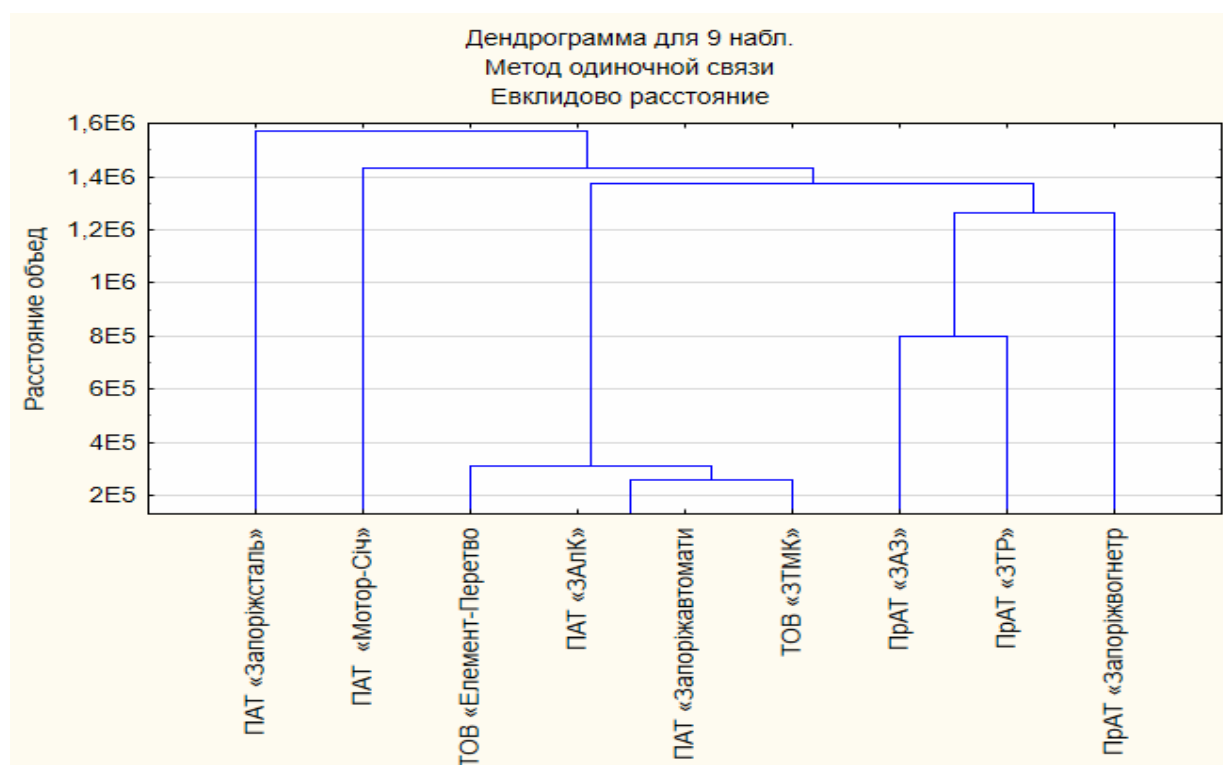

Рис. 5. Дані кластеризації найбільших містоутворюючих промислових підприємств Запорізького регіону за 2017 р.

У ході дослідження виявлено чотири кластери: перший кластер з найвищим річним економічним ефектом, одержаним завдяки підвищенню надійності економічної безпеки, включає ПАТ «Запоріжсталь»; другий – із середнім економічним ефектом, одержаним завдяки підвищенню надійності економічної безпеки, – ПАТ «Мотор-Січ»; третій – з нижчим річним економічним ефектом, одержаним завдяки підвищенню надійності економічної безпеки, – ПрАТ «ЗАЗ», ПрАТ «ЗТР» і ПрАТ «Запоріжвогнетрив»; четвертий – з найнижчим річним економічним ефектом, одержаним завдяки підвищенню надійності економічної безпеки, – ТОВ «ЗТМК», ПАТ «Запоріжавтоматика», ПАТ «ЗалК», ТОВ «Елемент-Перетворювач».

Для аналізу впливу на рівень стійкості економічної безпеки підприємства сформовано множини факторів економічної ефективності господарської діяльності підприємства (8 факторів), фінансового стану підприємств (19 факторів) та ймовірності банкрутства (7 факторів). У результаті розроблено самоорганізаційну карту Кохонена (SOFM 52-4) з використанням аналітичної системи «STATISTICA 10».

На підставі сформованої концепції оцінювання рівня економічної безпеки підприємства побудовано нейронну мережу оцінювання рівня стійкості економічної безпеки з некерованим навчанням (SOFM 52-4), що дає змогу класифікувати підприємства залежно від становища нейрона в кластері за рівнем стійкості економічної безпеки та на підставі планових показників фінансового стану спрогнозувати рівень стійкості економічної безпеки підприємства на майбутні періоди. Сформовані кластери можна інтерпретувати таким чином: нейрон 1 (кластер 1.1) – рівень стійкості економічної безпеки – кризовий; нейрон 2 (кластер 1.2) – рівень стійкості економічної безпеки – нестійкий; нейрон 3 (кластер 2.1) – рівень стійкості економічної безпеки – стійкий; нейрон 4 (кластер 2.2) – рівень стійкості економічної безпеки – дуже стійкий.

Аналіз динаміки фінансового стану досліджуваних підприємств упродовж 5 років свідчить про незмінність становища підприємств у кластерах. Лише поглибилась структурна диспропорція двох перших кластерів (перший кластер – ПАТ «Запоріжсталь»; другий кластер – ПАТ «Мотор-Січ») з іншими, що свідчить про погіршення фінансового стану групи підприємств третього та четвертого кластерів або навпаки – про покращення фінансового стану підприємств першого й другого кластерів. Третій кластер включає ПАТ «ЗалК» та ПрАТ «ЗТР»; четвертий кластер – ТОВ «ЗТМК», ПрАТ «ЗАЗ», ТОВ «Елемент-Перетворювач», ПАТ «Запоріжавтоматика» та ПрАТ «Запоріжвогнетрив».

За результатами кластеризації досліджуваних підприємств за рівнем ймовірності банкрутства у 2017 р., перший кластер – ПАТ «ЗалК»; другий – ПАТ «Мотор-Січ»; третій – ПрАТ «Запоріжвогнетрив»; четвертий – ПАТ «Запоріжсталь», ТОВ «ЗТМК», ПАТ «Запоріжавтоматика», ТОВ «Елемент-Перетворювач»; п'ятий – ПрАТ «ЗТР», ПрАТ «ЗАЗ».

У п'ятому розділі – «Вдосконалення методології внутрішнього контролю для реалізації концепції забезпечення економічної безпеки промислових підприємств» – доведено доцільність витрат на впровадження системи

економічної безпеки підприємства; удосконалено методичні підходи до розрахунку періоду повернення інвестицій на рівні промислових підприємств та організацію внутрішнього контролю за об'єктами обліку для реалізації концепції забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.

Запропоновано методи обґрунтування доцільності економічної безпеки промислового підприємства на основі зіставлення умовного грошового потоку від операційної діяльності та авансованих інвестицій у довгостроковому й короткостроковому періодах виробництва.

Методи, запропоновані в довгостроковому періоді, передбачають використання як джерела фінансування нагромаджених умовних економічних витрат, нагромадженого умовного валового та чистого грошових потоків від операційної діяльності; як витрат – кумулятивних авансованих витрат та авансованої вартості основних засобів. Запропоновані методи дають змогу розрахувати валовий (чистий, дійсний, заданий) індекс умовної дохідності; валовий (чистий, дійсний, заданий) умовний дохід проекту; валову (чисту, дійсну, задану) умовну рентабельність; валову (чисту, дійсну, задану) умовну рентабельність грошового потоку від операційної діяльності.

Обґрунтування управлінського рішення щодо економічної безпеки промислового підприємства в короткостроковому періоді виробництва запропоновано здійснювати на основі розрахунку показників: валової (чистої, дійсної, заданої) рентабельності річної амортизації; річного валового (чистого, дійсного, заданого) економічного ефекту; індексу умовної дохідності валового (чистого, дійсного, заданого) грошового потоку від операційної діяльності; різниці між умовним валовим (чистим, дійсним, заданим) грошовим потоком від операційної діяльності та амортизаційними відрахуваннями, пов'язаними з упровадженням системи економічної безпеки.

Розрахунок періоду повернення витрат, авансованих на створення служби економічної безпеки промислового підприємства, запропоновано здійснювати як у довгостроковому, так і в короткостроковому періоді виробництва.

Валовий (чистий, дійсний та заданий) період повернення інвестицій, авансованих на створення служби економічної безпеки промислового підприємства в довгостроковому періоді, доцільно визначати на основі рівності умовного валового (чистого, дійсного та заданого) грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого за відповідний період часу. Для спрощення розрахунків умовний грошовий потік від операційної діяльності представлено сумою амортизаційних відрахувань та умовного прибутку грошового потоку, вираженого в частках від амортизації. Критерієм вибору варіанта є умова, за якої розрахований період повернення повинен бути меншим (або дорівнювати) від нормативного значення.

Визначення періоду повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки промислового підприємства протягом року, передбачає врахування взаємодії умовного грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого за певну кількість місяців, та постійних витрат. Основною

складовою постійних витрат є річні амортизаційні відрахування. Валовий (чистий, дійсний та заданий) період повернення з урахуванням дії фактора часу запропоновано визначати відношенням річних амортизаційних відрахувань, збільшених на річний коефіцієнт компаундування, до середньомісячного валового (чистого, дійсного та заданого) умовного грошового потоку від операційної діяльності, збільшеного на середньомісячний індекс інфляції.

Запропоновано науково-практичний підхід до визначення ефекту від упровадження служби економічної безпеки промислових підприємств, суть якого полягає в розрахунку чистого річного економічного ефекту (ΔW_{in}) та визначається як різниця між річним економічним ефектом, одержаним завдяки підвищенню надійності його економічної безпеки (ΔW_n), та розміром інвестицій, які були залучені на її створення ($I_{e.бн}$):

$$\Delta W_{in} = \Delta W_n - I_{e.бн} \quad (2)$$

Такий розрахунок допоможе визначити чистий річний економічний ефект, за вирахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку промислового підприємства, що допоможе приймати управлінські рішення щодо доцільності створення та поліпшення служби економічної безпеки, як з використанням власних коштів, так і за рахунок залучення інвестицій.

На дев'яти основних містоутворюючих промислових підприємствах м. Запоріжжя цей показник за 2013–2017 рр. становив: ПрАТ «Запоріжвогнетрив» – 8 581 661 грн, ТОВ «ЗТМК» – 5 032 049 грн, ПАТ «Запоріжавтоматика» – 895 705 грн, ПрАТ «ЗТР» – 9 065 339 грн, ПрАТ «ЗАЗ» – 7 342 322 грн, ТОВ «Елемент-Перетворювач» – 2 018 431 грн, ПАТ «ЗАЛК» – 1 834 897 грн, ПАТ «Мотор-Січ» – 3 342 129 грн, ПАТ «Запоріжсталь» – 12 699 445 грн.

Реалізація концепції забезпечення економічної безпеки промислових підприємств зумовила необхідність розроблення методології внутрішнього контролю за виробничими запасами, касовими операціями, розрахунками з підзвітними особами, лізингом, ефективністю використання основних засобів, екологічним податком, власним капіталом, які, на відміну від існуючих, включають: анкету, загальний план внутрішнього контролю, програму внутрішнього контролю, робочі документи внутрішнього контролера. Запропоновані методики проведення перевірки нададуть змогу внутрішньому контролеру охопити всі аспекти, дослідити правильність, своєчасність, законність відображення їх в обліку, вчасно виявити порушення, провести якісний внутрішній контроль та підвищити економічну безпеку промислового підприємства. Розроблена сукупність позначень виявлених помилок допоможе швидше та ефективніше проводити перевірку, тобто максимально скоротити час на аналіз виявлених порушень і запобігти їм у майбутньому.

За результатами внутрішнього контролю за основними помилками у фінансовій звітності за спрощеною формою запропоновано зміни у формах облікових реєстрів, що забезпечать правильне групування обліково-аналітичної

інформації, прозорість і зручність документообігу для проведення своєчасного контролю та аналізу фінансового стану промислових підприємств. Сукупність зазначених складових надасть можливість здійснювати своєчасне управління обліковими даними, систематизувати інформацію на різних етапах її формування та використання щодо необхідних об'єктів обліку, проводити якісний контроль за показниками фінансово-господарської діяльності, що в цілому покращить економічну безпеку промислового підприємства.

ВИСНОВКИ

У дослідженні вирішено актуальну науково-прикладну проблему, що полягає в економічному обґрунтуванні розвитку системи економічної безпеки промислових підприємств. Одержані результати дають змогу зробити такі висновки:

1. Встановлено, що «економічна безпека промислових підприємств» є багатомірною категорією, тому окремі автори розглядають різні підходи до її трактування, а саме: захисний, ресурсний, часовий, вартісний, гармонійний, цільовий, цивілізований, граничний, збалансований, стійкісний, стабільний та прогресивний. Структурними елементами економічної безпеки промислового підприємства є фінансова, ринкова, кадрова, технічна, технологічна, екологічна, правова, інформаційна, військова, інтелектуальна, виробнича, ресурсна, соціальна, політична, енергетична, техногенна, інноваційна, інтерфейсна, інвестиційна складові. Усі вони взаємопов'язані, і кожна з них безпосередньо впливає на загальний рівень економічної безпеки підприємства. Враховуючи зазначені підходи та виділені елементи, розвинуто суть дефініції «економічна безпека промислового підприємства», а саме: це забезпечення надійного захисту від зовнішніх і внутрішніх загроз, підтримка високого рівня фінансового стану та економічної незалежності, запобігання збиткам підприємства, можливість прийняття ефективних рішень в умовах непередбачуваних змін навколишнього середовища. Наукові положення, висновки та розроблена методологія економічного обґрунтування витрат, пов'язаних з економічною безпекою, рекомендовані для використання на підприємствах різних галузей промисловості при створенні та поліпшенні системи економічної безпеки, що, у свою чергу, дасть можливість підвищити ефективність виробництва.

2. Удосконалено за рахунок облікової складової структурні елементи фінансової безпеки, які покладені в основу формування економічної безпеки промислових підприємств. Облікову складову запропоновано поділити на піделементи за об'єктами обліку, а саме: необоротні активи, запаси, кошти, розрахунки та інші активи, власний капітал і забезпечення зобов'язань, довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання, доходи й результати діяльності, витрати за елементами, витрати діяльності. Облікова складова показує безпеку правильності ведення обліку та складання фінансової звітності, що виділяє подальші напрями для проведення внутрішнього контролю, тому від неї залежать економічна безпека та ефективність діяльності підприємства в цілому.

3. На основі проведеного критичного аналізу існуючих думок учених удосконалено механізм забезпечення та управління економічною безпекою

промислових підприємствах, який є системним поєднанням взаємопов'язаних елементів, що забезпечують економічну безпеку його об'єктів через їх суб'єктів за допомогою функцій, використовуючи інструменти, методи, важелі, на підставі базових принципів для подолання загроз і негативних впливів зовнішнього та внутрішнього середовища, стабільного функціонування підприємства й досягнення цілей бізнесу. За підсумками проведеного дослідження з'ясовано, що економічна безпека промислового підприємства має ґрунтуватись на взаємодії стабілізаційної, захисної, адаптивної, інформаційної, антикризової, сприяння, нормативної, інструктивної та ресурсозабезпечувальної функцій і враховувати в системі управління прогностні, регуляторні, профілактичні, аналітичні, стримуючі, контрольні, оптимізаційні, стратегічні, планування, перспективні, стимулюючі, управлінські, оцінювання й організаційні її елементи. Формування зазначених функцій має базуватись на таких її принципах: комплексності, системності, своєчасності, безперервності, оперативності, плановості, економності, координації, взаємодії, альтернативності, ефективності, відповідальності, гнучкості, диференційованості, обґрунтованості, об'єктивності, обачності, контролю, інтегрованості, динамічності, достовірності, оптимальності, зрозумілості, компетентності, адаптивності, системності, конструктивності, стимулювання, стримання, законності, науковості (інноваційний).

4. За результатами дослідження підходів щодо алгоритму побудови показників оцінювання економічної ефективності системи економічної безпеки промислового підприємства розвинуто принципи взаємозв'язку її ефективності з господарською діяльністю, повернення не тільки початкової, але й компаундованої суми витрат, доцільності впровадження системи економічної безпеки, повернення коштів на її впровадження в межах нормативного періоду та врахування ризику в критеріях ефективності.

5. Розвинуто методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки промислових підприємств і визначено, що вони базуються на таких підходах: індикаторному, ресурсно-функціональному, економіко-математичному, прогнозування банкрутства, оцінювання фінансової стійкості підприємства та за функціональними складовими. Доцільно застосовувати для оцінювання рівня фінансової безпеки як основного елемента економічної безпеки такі підходи: прибутково-інвестиційний, тривимірний, індикаторно-індексний, програмно-цільовий, експертний, матричний, вузькофункціональний, на основі теорії економічних ризиків та бухгалтерський. Удосконалено рівень оцінювання економічної безпеки промислового підприємства, який має враховувати співвідношення ринкової вартості та активів підприємства.

6. Розроблено концепцію оцінювання рівня економічної безпеки промислових підприємств. Доведено, що підґрунтям для поліпшення економічної безпеки підприємства є формування єдиної керівної системи, яка базується на методології фінансового аналізу, розрахунку ймовірності банкрутства та оцінюванні економічної ефективності.

7. Удосконалено методичні підходи до вимірювання результатів господарської діяльності промислового підприємства шляхом введення нової

економічної категорії «продукція грошового потоку» й обґрунтовано необхідність визначення продукції валового, чистого, дійсного та заданого грошових потоків. Розрахунок цих показників дозволить розвинути аналіз господарської діяльності промислових підприємств. Удосконалено методи вимірювання чистого грошового потоку, які, на відміну від існуючих, враховують особливості обігу основних та оборотних засобів. Це дає можливість розрахувати нормативний чистий грошовий потік, грошовий потік у кумулятивному та нагромадженому вигляді. Запропоновано методи визначення коефіцієнтів використання витрат, пов'язаних з виробництвом продукції. Вони побудовані на основі відношення величини витрат до обсягу реалізованої продукції.

8. Узагальнено, що в методологічних підходах до визначення економічної ефективності капітальних вкладень та нової техніки строк окупності розуміли як період, за який за рахунок прибутку буде накопичена сума, що дорівнює капітальним вкладенням. Розвинуто методи визначення валового, чистого, дійсного та заданого періодів повернення авансованих інвестицій на створення служби економічної безпеки промислового підприємства в довгостроковому періоді, які як джерела фінансування використовують нагромаджену продукцію грошового потоку або нагромаджений грошовий потік від операційної діяльності. Визначення періоду повернення витрат, авансованих у створення служби економічної безпеки промислового підприємства в короткостроковому періоді, передбачає врахування взаємодії умовного грошового потоку від операційної діяльності, нагромадженого за певну кількість місяців, та постійних витрат.

9. Набула розвитку методика дослідження графічної інтерпретації грошового потоку від операційної діяльності та авансованих інвестицій у систему економічної безпеки промислового підприємства в довгостроковому періоді (без урахування дії фактора часу). Враховуючи особливості обігу необоротних та оборотних активів промислового підприємства, а також той факт, що матеріальні витрати й витрати на оплату праці повертаються в кожному фінансовому циклі, графік моделює залежність продукції грошового потоку та кумулятивного грошового потоку від операційної діяльності й тривалості довгострокового періоду при авансованих інвестиціях у систему економічної безпеки промислового підприємства. На підставі графіка запропоновано систему показників, одержаних на основі зіставлення результатів та витрат господарської діяльності промислового підприємства.

10. Запропоновано методологічні підходи до оцінювання економічної безпеки промислових підприємств на основі застосування показників загальної та порівняльної економічної ефективності, які враховують як результат збільшення виторгу від реалізації продукції, річної та нагромадженої валової продукції, грошового потоку й зменшення збитків завдяки підвищенню надійності економічної безпеки; як витрати – річні бухгалтерські та економічні витрати, валовий і чистий умовний грошові потоки, валовий та чистий кумулятивний умовний грошові потоки, пов'язані з економічною безпекою. Порівняльна економічна ефективність ґрунтується на перевищенні індексу економічних результатів над індексом витрат на економічну безпеку, що враховує її рівень, надійність та вплив на збільшення реалізації продукції й продукції грошового

поток. Річний економічний ефект, одержаний за рахунок підвищення надійності економічної безпеки, на дев'яти основних містоутворюючих промислових підприємствах м. Запоріжжя за 2013–2017 рр. становив: ПрАТ «Запоріжвогнетрив» – 14 116 661 грн, ТОВ «ЗТМК» – 6 877 048 грн, ПАТ «Запоріжавтоматика» – 1 510 705 грн, ПрАТ «ЗТР» – 14 600 339 грн, ПрАТ «ЗАЗ» – 8 572 322 грн, ТОВ «Елемент-Перетворювач» – 2 633 431 грн, ПАТ «ЗАЛК» – 4 048 898 грн, ПАТ «Мотор-Січ» – 7 647 129 грн, ПАТ «Запоріжсталь» – 17 004 445 грн.

11. Розроблено графічну аналогову модель залежності результатів і витрат, авансованих у фінансову систему економічної безпеки промислового підприємства в довгостроковому періоді, яка враховує як джерело фінансування валовий, чистий, дійсний та заданий умовний грошові потоки від операційної діяльності й дає можливість розрахувати валовий, чистий, дійсний та заданий періоди повернення інвестицій, авансованих у систему економічної безпеки, а також показники економічної ефективності витрат на економічну безпеку. Визначено, що графік, який ілюструє взаємозв'язок між результатами й витратами на систему економічної безпеки в короткостроковому періоді, враховує вплив періоду виробництва на формування умовного грошового потоку від операційної діяльності та витрат, авансованих у систему економічної безпеки протягом року. На його основі можна розрахувати валовий, чистий, дійсний і заданий періоди повернення витрат.

12. Удосконалено методологічний підхід до визначення рівня стійкості економічної безпеки промислових підприємств за допомогою таких індикаторів: дуже стійкий, стійкий, нестійкий та кризовий. Індикатори рівня стійкості засновані на виконанні дії закону підвищення економічної ефективності господарської діяльності промислових підприємств. Виявлено зв'язок між типами та індикаторами категорій «рівень стійкості економічної безпеки підприємства» (дуже стійкий, стійкий, нестійкий, кризовий), «економічна ефективність господарської діяльності підприємства» (підвищується з урахуванням ризику, підвищується, стабільна, знижується), «економічна стабільність підприємства» (відмінний, задовільний, нестійкий, кризовий фінансовий стан), «ймовірність банкрутства підприємства» (дуже низька, низька, можлива, дуже висока). Це допоможе визначити рівень стійкості економічної безпеки промислових підприємств на підставі показників економічної ефективності, фінансової стабільності, ймовірності банкрутства, з метою прогнозування тенденції їх розвитку в майбутньому.

13. Запропонованого науково-практичний підхід до визначення ефекту від упровадження економічної безпеки промислових підприємств, що містить як доходи зменшення суми збитку завдяки запобіганню санкціям, пені, штрафам, збиткам від крадіжок, ризиків, загроз, рейдерських атак, витоку інформації, ненадійних контрагентів, а також поверненню боргів та збільшенню виторгу реалізації продукції. Економічні витрати включають у себе бухгалтерські витрати за елементами на утримання служби економічної безпеки з урахуванням розміру нормативного прибутку. Чистий річний економічний ефект, за вирахуванням залучених інвестицій у економічну безпеку промислового підприємства, буде досягнутий за умови, що річний економічний ефект, одержаний завдяки

підвищенню надійності економічної безпеки, буде більшим від залучених фінансових інвестицій з відсотками. Він за 2013–2017 рр. становив на ПрАТ «Запоріжвогнетрив» 8 581 661 грн, ТОВ «ЗТМК» – 5 032 049 грн, ПАТ «Запоріжавтомастика» – 895 705 грн, ПрАТ «ЗТР» – 9 065 339 грн, ПрАТ «ЗАЗ» – 7 342 322 грн, ТОВ «Елемент-Перетворювач» – 2 018 431 грн, ПАТ «ЗалК» – 1 834 897 грн, ПАТ «Мотор-Січ» – 3 342 129 грн, ПАТ «Запоріжсталь» – 12 699 445 грн.

14. Доведено доцільність удосконалення методології внутрішнього контролю за виробничими запасами, касовими операціями, розрахунками з підзвітними особами, лізингом, ефективністю використання основних засобів, екологічного податку, власного капіталу для реалізації концепції забезпечення економічної безпеки промислових підприємств, які, на відміну від існуючих, включають: анкетування, розробку загального плану внутрішнього контролю, програми внутрішнього контролю, робочих документів внутрішнього контролера. Це надасть змогу внутрішньому контролеру охопити необхідні ділянки підприємства, дослідити правильність, своєчасність, законність відображення в обліку та звітності, вчасно виявити порушення, проводити якісний внутрішній контроль та підвищити економічну безпеку підприємства. Крім того, розроблена система позначень позначення виявлених помилок дозволить швидше та ефективніше проводити перевірку, максимально скоротити час на аналіз виявлених порушень і підвищити якість перевірки. Обґрунтовано концепцію оцінювання економічної безпеки підприємства, в якій сформовано комплекс взаємоузгоджених блоків: 1) інформаційно-аналітичний, який містить оцінювання фінансового стану, рівня економічної безпеки та річного економічного ефекту, одержаного завдяки підвищенню надійності економічної безпеки; 2) аналізу та моделювання, економічної безпеки та річного економічного ефекту, одержаного завдяки підвищенню її надійності; 3) прийняття рішень, який включає в себе прийняття управлінських рішень щодо оцінювання рівня економічної безпеки та річного економічного ефекту. Зазначене дозволить підвищити ефективність діяльності, суттєво знизити ймовірність банкрутства та підвищити рівень економічної безпеки підприємства в цілому.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Меліхова Т. О. Економічна безпека підприємства: формування, контроль, ефективність : монографія. Херсон : Гельветика, 2018. 632 с. (26,33 д. а.)
2. Меліхова Т. О. Методичні підходи до аналізу й аудиту екологічного податку в системі економіко-екологічної безпеки підприємства. *Екологічний вектор модернізації економіки та освіти – європейський контент сталого розвитку регіонів* : монографія / за заг. ред. Н. Г. Метеленко. Тернопіль, 2016. С. 229–237. (0,48 д. а.)

3. Меліхова Т. О., Макаренко А. П. Підвищення рівня фінансової безпеки підприємства за умови ефективного податкового планування. *Нова траєкторія розвитку національної економіки: мікро-, макро- та прикладні аспекти*: монографія / за ред. О. В. Покатаєвої, М. В. Болдуєва, Г. Ю. Кучерової. Запоріжжя, 2017. С. 443–461. *Особистий внесок: визначення впливу на фінансовий результат підприємства змін у податковому законодавстві, впливу податкового планування на витрати підприємства.* (0,95/0,47 д. а.)

Статті в наукових фахових виданнях України

4. Меліхова Т. О., Салига С. Я. Податкове планування господарської діяльності підприємства з метою посилення фінансової безпеки. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2011. № 5. С. 163–166. *Особистий внесок: визначення впливу податкового планування на господарську діяльність підприємства.* (0,40/0,20 д. а.)

5. Меліхова Т. О. Особливості документування обліку окремої галузі як джерела інформаційної безпеки. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Економічна»*. 2011. № 970. С. 118–122. (0,30 д. а.)

6. Меліхова Т. О. Податкове планування єдиного соціального внеску для підвищення рівня фінансової безпеки підприємств. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*: зб. наук. пр. Суми, 2011. Вип. 33. С. 149–155. (0,27 д. а.)

7. Меліхова Т. О., Подмешальська Ю. В. Вплив обліку оренди на рівень фінансової безпеки підприємства. *Культура народів Причорномор'я*. Симферополь, 2011. № 217. С. 61–63. *Особистий внесок: визначення впливу отримання додаткового доходу від здачі в оренду на підвищення рівня фінансової безпеки підприємства.* (0,32 / 0,16 д. а.)

8. Меліхова Т. О., Подмешальська Ю. В. Управління ризиками при впровадженні інформаційних систем та технологій обліку на підприємстві. *Сталий розвиток економіки*. 2011. № 7 (10). С. 192–196. *Особистий внесок: дослідження управління ризиками для забезпечення інформаційної безпеки.* (0,51/0,25 д. а.)

9. Меліхова Т. О., Салига С. Я. Вплив фінансового аналізу на стан фінансової безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2011. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>. *Особистий внесок: визначення впливу покращення фінансового аналізу на економічну ефективність створення системи фінансової безпеки.* (0,75/0,37 д. а.)

10. Меліхова Т. О., Ткач А. А. Розвиток інституту інформаційної безпеки підприємства на основі раціонального документування обліку розрахунків з покупцями. *Інституціональний вектор економічного розвитку*. Мелітополь, 2012. № 5 (1). С. 7–12. *Особистий внесок: обґрунтування забезпечення інформаційної безпеки підприємства за допомогою раціонального документування на підприємстві.* (0,23/0,11 д. а.)

11. Меліхова Т. О., Салига С. Я. Принципи побудови показників ефективності системи фінансової безпеки суб'єкта господарювання. *Вісник*

економіки транспорту і промисловості : зб. наук.-прак. стат. Харків, 2012. Вип. 40. С. 192–196. *Особистий внесок: розробка принципів показників ефективності системи фінансової безпеки підприємства. (0,47/0,23 д. а.)*

12. Меліхова Т. О., Салига С. Я. Методичні аспекти вимірювання результатів господарської діяльності підприємства та його фінансової безпеки. *Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету* : зб. наук. пр. Чернівці, 2012. Вип. 2 (23). С. 331–340. *Особистий внесок: обґрунтування методу розрахунку продукції грошового потоку та ключових індикаторів господарської діяльності. (0,41/0,20 д. а.)*

13. Меліхова Т. О. Внутрішній контроль податку на прибуток в системі управління економічною безпекою підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Херсон, 2015. Вип. 10. Ч. 3. С. 190–194. *(0,36 д. а.)*

14. Меліхова Т. О. Внутрішній контроль ПДВ для своєчасного виявлення загроз економічної безпеки підприємства. *Актуальні проблеми розвитку зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності. Серія: Економіка* : зб. наук. пр. ДонДУУ. Маріуполь, 2015. Т. XVI. Вип. 295. С. 133–141. *(0,32 д. а.)*

15. Меліхова Т. О. Сучасні підходи до класифікації загроз економічній безпеці підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Херсон, 2016. № 16. Ч. 4. С. 163–166. *(0,35 д. а.)*

16. Меліхова Т. О., Макаренко А. П. Теоретико-методичні основи та практичні підходи до вдосконалення аудиту лізингових операцій. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Запоріжжя, 2016. № 6. С. 164–171. *Особистий внесок: розробка програми аудиту та робочих документів до неї. (0,67/0,33 д. а.)*

17. Меліхова Т. О. Удосконалена система фінансової безпеки підприємства як основний елемент економічної безпеки. *Вісник Одеського національного університету: Серія: Економіка*. 2016. Вип. 1. Т. 21. С. 235–239. *(0,51 д. а.)*

18. Меліхова Т. О. Обґрунтування впливу дії фактора часу на визначення економічної ефективності господарської діяльності підприємства при впровадженні системи економічної безпеки. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2017. № 6 (99). С. 52–57. *(0,63 д. а.)*

19. Меліхова Т. О. Дослідження функціональних складників економічної безпеки підприємства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2018. Т. 29 (68). № 1. С. 49–52. *(0,27 д. а.)*

20. Меліхова Т. О. Удосконалення підходів до визначення поняття «фінансова безпека підприємства» як основного елемента економічної безпеки. *Причорноморські економічні студії* : наук. журнал. 2017. Вип. 20. С. 121–127. *(0,61 д. а.)*

21. Меліхова Т. О. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства за допомогою нейронних мереж та кластерного аналізу. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 2. URL: <http://www.easterneurope-bm.in.ua/index.php/12-2018> *(0,75 д. а.)*

22. Меліхова Т. О. Методологічні підходи забезпечення рівня стійкості економічної безпеки промислових підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 1_2. URL: <http://global-national.in.ua/issue-21-2018>. (0,71 д. а.)

*Статті в наукових фахових виданнях України,
включених до міжнародних наукометричних баз*

23. Меліхова Т. О. Визначення витрат господарської діяльності підприємства. *Бізнес інформ*. Харків, 2013. № 3. С. 254–258. (0,49 д. а.)

24. Меліхова Т. О. Визначення витрат на створення і покращення фінансової безпеки підприємства. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*: зб. наук. пр. : у 3 т. Маріуполь, 2013. Вип. 1. Т. 1. С. 93–97. (0,54 д. а.)

25. Меліхова Т. О., Троян О. В. Аналіз впливу податкового навантаження на рівень податкової безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 20. С. 33–37. *Особистий внесок: визначення впливу податкового навантаження на податкову безпеку підприємства*. (0,59/0,29 д. а.)

26. Меліхова Т. О. Використання існуючих методів розрахунку періоду повернення інвестицій для розрахунку окупності витрат служби економічної безпеки підприємства. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*: зб. наук. пр. Маріуполь, 2017. Вип. 16. С. 150–157. (0,7 д. а.)

27. Меліхова Т. О. Аналіз наявних методик оцінки рівня економічної безпеки підприємства для проведення сучасної діагностики його фінансового стану. *Інноваційна економіка*: наук.-вироб. журнал. 2018. № 1–2 (73). С. 223–227. (0,84 д.а.)

28. Меліхова Т. О. Вдосконалення управління економічною безпекою суб'єктів господарювання: теоретико-методологічний аспект. *Економіка та держава*. 2018. № 2. С. 97–102. (0,82 д.а.)

29. Меліхова Т. О. Вдосконалення функцій та завдань забезпечення економічної безпеки підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 70–73. (0,46 д. а.)

30. Меліхова Т. О. Дослідження можливості використання методів оцінювання економічної ефективності інноваційних та інвестиційних проектів для створення служби економічної безпеки підприємства. *Агросвіт*. 2018. № 4. С. 25–32. (0,81 д. а.)

31. Меліхова Т. О. Концептуальна модель розрахунку періоду повернення довгострокових інвестицій, авансованих у створення служби економічної безпеки підприємства. *Економіка розвитку*. Харків, 2018. № 1 (85). С. 49–58. (0,98 д. а.)

32. Меліхова Т. О. Концептуальна модель розрахунку періоду повернення витрат на створення служби економічної безпеки підприємства у короткостроковому періоді. *Бізнес інформ*. Харків, 2018. № 3. С. 167–173. (0,67 д. а.)

33. Меліхова Т. О. Концептуальна модель розрахунку періоду повернення витрат, інвестованих на створення служби економічної безпеки, протягом короткострокового періоду. *Бізнес інформ.* Харків, 2018. № 2. С. 107–112. (0,46 д. а.)

34. Меліхова Т. О. Механізм управління економічною безпекою підприємства: підходи до визначення. *Агросвіт.* 2018. № 3. С. 61–67. (0,66 д. а.)

35. Меліхова Т. О. Модель створення системи економічної безпеки підприємства: економічна ефективність витрат у короткостроковому періоді. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.* 2018. Вип. 1 (108). С. 154–159. (0,55 д. а.)

36. Меліхова Т. О. Наукові підходи до визначення сутності поняття «економічна безпека підприємства». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2018. № 17. Ч. 1. С. 167–170. (0,52 д. а.)

37. Меліхова Т. О. Науково-методичні підходи до визначення ефективності економічної безпеки підприємства. *Часопис економічних реформ: наук.-вироб. журнал.* 2018. № 1 (29). С. 50–54. (0,40 д. а.)

38. Меліхова Т. О. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства як основний складник економічної безпеки: узагальнення наявних методичних підходів та критичний аналіз. *Проблеми системного підходу в економіці: зб. наук. пр.* 2018. № 1 (63). С. 87–91. (0,60 д. а.)

39. Меліхова Т. О. Розробка графічної аналогової моделі формування економічної безпеки підприємства на довгостроковий період з метою визначення економічної ефективності витрат на його економічну безпеку. *Вісник Житомирського державного технологічного університету.* 2018. № 1 (83). С. 76–82. (0,53 д. а.)

40. Меліхова Т. О. Розроблення графічної моделі взаємозв'язку продукції грошового потоку та інвестицій в економічну безпеку підприємства залежно від життєвого циклу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент: зб. наук. пр.* Одеса, 2018. Вип. 29. С. 33–37. (0,50 д. а.)

41. Меліхова Т. О. Удосконалення методичних підходів до розрахунку періоду повернення інвестицій з метою оцінки понесених витрат на створення служби економічної безпеки підприємства. *Проблеми економіки.* Харків, 2018. № 1. С. 201–206. (0,60 д. а.)

42. Меліхова Т. О. Удосконалення методів визначення економічної ефективності господарської діяльності підприємства. *Інвестиції: практика та досвід.* 2018. № 4. С. 66–71. (0,63 д. а.)

43. Меліхова Т. О. Удосконалення принципів забезпечення та управління економічної безпеки підприємства. *ІНТЕЛЕКТ XXI: наук. екон. журнал.* 2018. № 1. С. 215–218. (0,39 д. а.)

44. Меліхова Т. О. Узагальнення існуючих методик оцінки рівня фінансової безпеки як основного елемента економічної безпеки підприємства.

Бізнес-навігатор : наук.-вироб. журнал. 2018. Вип. 1-1 (44). С. 153–158. (0,73 д. а.)

45. Меліхова Т. О. Узагальнення методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства з метою вибору оптимальних для діагностування зовнішніх та внутрішніх загроз. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 2 (30). С. 38–50. (0,95 д. а.)

46. Меліхова Т. О. Обґрунтування доцільності витрат на впровадження системи економічної безпеки підприємства. *Бізнес інформ*. Харків, 2018. № 1. С. 161–170. (0,66 д. а.)

47. Меліхова Т. О. Теоретичні підходи до визначення сутності та поняття механізму забезпечення економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. Вип. 28. Ч. 1. С. 143–147. (0,76 д. а.)

48. Меліхова Т. О. Удосконалення методичних засад оцінки результатів та витрат системи економічної безпеки підприємства. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2018. Вип. 1 (97). С. 82–94. (0,58 д. а.)

49. Melikhova T. Implementation of the system of economic security in the enterprise and its impact on the results of the economic activity of the enterprise. *Technology audit and production reserves*. 2018. № 1/4 (39). P. 51–55. (0,84 д. а.)

50. Меліхова Т. О. Економічна безпека промислових підприємств: аналіз фінансового стану, ймовірності банкрутства, чистого економічного ефекту від залучення інвестицій. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності* : зб. наук. пр. Маріуполь, 2018. Вип. 35. С. 215–222. (0,54 д. а.)

Стаття в науковому виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази Web of Science

51. Melikhova T., Maksymenko I. Accounting and analytical procurement of state financial control and directions of its implementation in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. Riga, 2017. Vol. 3. № 5. P. 268–275. *Особистий внесок: виявлення особливостей проведення державного фінансового контролю за державними підприємствами в Україні*. (0,80/0,40 д. а.)

Матеріали конференцій

52. Меліхова Т. О. Формування фінансової безпеки підприємства на основі податкового планування податку на прибуток. *Облік, аналіз і аудит в системі управління суб'єктів господарювання: вітчизняна практика та міжнародний досвід* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Сімферополь, 9–10 грудня 2011). Сімферополь, 2011. С. 129–132. (0,14 д. а.)

53. Меліхова Т. О. Методичні підходи до податкового планування єдиного соціального внеску підприємства для формування фінансової безпеки. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України* : зб. тез доп. XIV Всеукр. наук.-практ. конф. : у 2 т. Суми, 2011. Т. 1. С. 96–98. (0,08 д. а.)

54. Меліхова Т. О. Методичні підходи до податкового планування податку на додану вартість для формування фінансової безпеки підприємства. *Сучасні проблеми реформування економіки в моделі інноваційного розвитку держави* : тези доп. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Харків, 15 листопада 2011 р.) Харків, 2011. С. 82–84. (0,09 д. а.)

55. Меліхова Т. О. Податковий аудит у системі державного податкового контролю. *Проблеми та перспективи розвитку регіональної ринкової економіки* : матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. Кременчук, 2011. С. 181–183. (0,10 д. а.)

56. Меліхова Т. О. Порівняння підходів до визначення періоду окупності інвестицій. *Сучасні проблеми та механізми фінансового управління* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12–13 грудня 2013 р.). Харків, 2013. С. 560–563. (0,18 д. а.)

57. Меліхова Т. О. Обґрунтування необхідності створення служби фінансової безпеки підприємства. *Менеджмент у XXI сторіччі: методологія і практика* : зб. наук. пр. Полтава, 2013. С. 462–464. (0,10 д. а.)

58. Меліхова Т. О. Правила визначення економічної ефективності фінансової безпеки підприємств. *Актуальні проблеми забезпечення фінансово-економічної безпеки України* : зб. наук. пр. IV Наук.-практ. семінар з міжнар. участю (м. Тернопіль, 18–20 квітня 2013 р.). Тернопіль, 2013. С. 175–177. (0,14 д. а.)

59. Меліхова Т. О. Результати функціонування діяльності підприємства та системи його фінансової безпеки. *Сучасні підходи до управління підприємством* : зб. наук. пр. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11 квітня 2013 р.). Київ, 2013. Т. 1. С. 151–154. (0,21 д. а.)

60. Melikhova T., Namova O. Improvement of financial analysis procedure according to national provision (standard) of financial accounting. *Problems of energy saving and nature use 2013* : conference reports materials. Budapest, 2014. С. 197–207. *Особистий внесок: розробка методики проведення фінансового аналізу за новою формою фінансової звітності.* (0,42/0,21 д. а.)

61. Меліхова Т. О. Вплив правильності відображення в обліку розрахунків за податком на додану вартість на стан фінансової безпеки підприємства. *Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю* : матер. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 10–11 квітня 2014 р.). Черкаси, 2014. С. 67–69. (0,09 д. а.)

62. Меліхова Т. О. Структура та завдання служби економічної безпеки підприємства. *Сучасний стан розвитку економічних та інноваційно-інвестиційних процесів в країнах СНД* : зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 4–5 квітня 2014 р.). Одеса, 2014. С. 152–155. (0,15 д. а.)

63. Меліхова Т. О. Екологічний аудит – основа екологічної безпеки підприємства. *Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного оподаткування в Україні* : зб. наук.-практ. круглого столу (м. Запоріжжя, 21 березня 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 100–102. (0,21 д. а.)

64. Меліхова Т. О. Методи визначення періоду повернення інвестицій. *Соціально-економічні аспекти реструктуризації регіональної економіки – 2014* :

матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 6–7 лютого 2014 р.). Вінниця, 2014. С. 234–235. (0,13 д. а.)

65. Меліхова Т. О., Макаренко А. П. Методичні підходи до проведення внутрішнього аудиту звіту про фінансові результати в системі управління економічною безпекою підприємства. *Сучасні проблеми модернізації та структурних трансформацій економіки України і регіонів* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 11 листопада 2015 р.). Запоріжжя, 2015. С. 118–120. *Особистий внесок: визначення мети та завдань проведення перевірки звіту про фінансові результати для управління економічною безпекою підприємства.* (0,17/0,08 д. а.)

66. Меліхова Т. О. Основні ознаки фінансової безпеки підприємства. *Суспільство, релігія, культура, наука, техніка, освіта, економіка в умовах новітніх глобальних викликів для України і Польщі* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 21–23 вересня 2017 р.). Запоріжжя, 2017. С. 198–200. (0,08 д. а.)

67. Меліхова Т. О. Сутність та основні підходи до трактування економічної безпеки підприємства. *Економічний розвиток держави, регіонів, підприємств і підприємництва проблеми та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 6 травня 2017 р.). Запоріжжя, 2017. С. 86–88. (0,15 д. а.)

68. Меліхова Т. О. Основні складові економічної безпеки підприємства, її принципи та функції. *II International Scientific Conference Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies* : Conference Proceedings, (Part I, January 26, 2018). Kielce, 2018. P. 87–89. (0,18 д. а.)

АНОТАЦІЯ

Меліхова Т. О. Економічна безпека промислових підприємств: теорія, методологія, практика. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2018.

У дисертації розвинуто сутнісну характеристику категорії «економічна безпека промислового підприємства» та її структурні елементи. Удосконалено структурні елементи фінансової безпеки, які покладені в основу формування економічної безпеки промислових підприємств. Удосконалено механізм забезпечення економічної безпеки й управління нею на промислових підприємствах. Досліджено та розвинуто алгоритм побудови показників оцінювання економічної ефективності впровадження системи економічної безпеки промислових підприємств.

Розвинуто методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки промислових підприємств. Розроблено концепцію оцінювання рівня економічної безпеки промислових підприємств. Удосконалено методичні підходи до вимірювання результатів господарської діяльності промислових підприємств.

Набули розвитку методики дослідження графічної інтерпретації залежності результатів і витрат господарської діяльності промислових підприємств. Запропоновано методичні підходи до оцінювання економічної безпеки промислових підприємств на основі застосування показників загальної та порівняльної економічної ефективності. Розроблено графічну аналогову модель формування економічної безпеки промислових підприємств.

Удосконалено методологічний підхід до визначення рівня стійкості економічної безпеки промислових підприємств. Розвинуто методичні підходи до визначення витрат та періоду повернення інвестицій, авансованих у службу економічної безпеки промислових підприємств. Запропоновано науково-практичний підхід до визначення ефекту від упровадження служби економічної безпеки промислових підприємств. Удосконалено методологію внутрішнього контролю за об'єктами обліку для реалізації концепції забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.

Ключові слова: економічна безпека промислових підприємств, механізм забезпечення та управління економічною безпекою, вимірювання результатів і витрат, аналіз фінансового стану, ймовірність банкрутства, рівень стійкості економічної безпеки, внутрішній контроль, графічна аналогова модель, грошовий потік від операційної діяльності, авансовані інвестиції.

АННОТАЦІЯ

Мелихова Т. О. Экономическая безопасность промышленных предприятий: теория, методология, практика. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Классический приватный университет, Запорожье, 2018.

Предложены методические подходы к оценке экономической безопасности промышленных предприятий с применением показателей общей и сравнительной экономической эффективности, учитывающие условный валовой и чистый денежные потоки в качестве издержек производства. Разработана графическая аналоговая модель формирования экономической безопасности промышленных предприятий, сущность которой заключается в построении аналоговых соотношений результатов и расходов в долгосрочном и краткосрочном периодах, которые используют категории валовой, чистый, действительный и заданный условные денежные потоки. Предложена концепция оценки уровня экономической безопасности промышленных предприятий, которая включает информационно-аналитический блок для оценки финансового состояния, уровня экономической безопасности и экономической эффективности; блок анализа и моделирования экономической безопасности, вероятности банкротства и экономической эффективности; блок принятия решений по результатам оценки уровня экономической безопасности и экономической эффективности. Предложен научно-практический подход к определению эффекта от внедрения службы экономической

безопасности на промышленных предприятиях, который определяется как разница между уменьшением ущерба от повышения надежности экономической безопасности и дополнительными экономическими затратами на ее внедрение.

Усовершенствованы структурные элементы финансовой безопасности, которые приняты за основу формирования экономической безопасности промышленных предприятий и дополнительно включают учетную составляющую, содержащую, в свою очередь, подэлементы, выделенные в зависимости от объектов учета. Усовершенствован механизм обеспечения и управления экономической безопасностью промышленных предприятий, который включает обоснование научных категорий как механизма, так и каждого его элемента, а также выделены функции и базовые принципы его функционирования. Усовершенствованы методики исследования графической интерпретации зависимости результатов и затрат хозяйственной деятельности предприятия в долгосрочном периоде производства, учитывающие денежный поток от операционной деятельности, особенности кругооборота основных и оборотных средств, разделение затрат на постоянные и переменные. Усовершенствованы методические подходы к измерению результатов хозяйственной деятельности промышленного предприятия, для которого предлагается с целью построения показателя экономической эффективности использовать метод измерения результатов, основанный на расчете продукции денежного потока. Усовершенствован методологический подход к определению уровня устойчивости экономической безопасности промышленных предприятий, который, в отличие от существующих, использует индикаторы уровня устойчивости экономической безопасности промышленных предприятий, экономической эффективности хозяйственной деятельности, финансовой устойчивости предприятия и вероятности банкротства предприятия. Усовершенствована методология внутреннего контроля над объектами учета для реализации концепции обеспечения экономической безопасности промышленных предприятий, которая включает анкетирование, разработку общего плана внутреннего контроля, программы внутреннего контроля, рабочих документов внутреннего контроллера, а также систему обозначений выявленных ошибок.

Развиты подходы к дефиниции «экономическая безопасность промышленного предприятия» и ее структурных элементов, которые помогли дать комплексные трактовки этой экономической категории, которая включает надежную защиту от внешних и внутренних угроз, высокий уровень финансового состояния, предотвращает убытки, обеспечивает принятие эффективных решений.

Построен алгоритм показателей оценки экономической эффективности внедрения системы экономической безопасности промышленных предприятий, учитывающий связь показателей экономической эффективности экономической безопасности, возвращение компаундированной суммы расходов на экономическую безопасность и средств на создание системы экономической безопасности в нормативном периоде, экономическую целесообразность внедрения системы экономической безопасности, риск в условиях эффективности экономической безопасности.

Получили дальнейшее развитие методические подходы к определению: затрат и инвестиций, авансированных на создание службы экономической безопасности предприятия, включающие методы определения валового, чистого, действительного и заданного периодов возвращения авансированных инвестиций на создание службы экономической безопасности промышленных предприятия в долгосрочном периоде; периода возврата затрат, авансированных в создание службы экономической безопасности промышленного предприятия в краткосрочном периоде; а также методический подход к оценке уровня экономической безопасности предприятия, учитывающий соотношение рыночной стоимости и активов предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность промышленных предприятий, механизм обеспечения и управления экономической безопасностью, измерение результатов и затрат, анализ финансового состояния, вероятность банкротства, уровень устойчивости экономической безопасности, внутренний контроль, графическая аналоговая модель, денежный поток от операционной деятельности, авансированные инвестиции.

SUMMARY

Melikhova T. O. Economic security of industrial enterprises: theory, methodology, practice. – Manuscript.

Thesis to obtain the scientific degree of the Doctor of Economics in specialty 08.00.04 – Economics and management of enterprises (by the types of economic activity). – Classic Private University, Zaporizhzhia, 2018.

The essential characteristic of the category of "economic security of an industrial enterprise" and its structural elements are developed. The structural elements of financial security, which are the basis for the formation of economic security of industrial enterprises, have been improved. The mechanism for ensuring economic security and its management at industrial enterprises has been improved. The construction algorithm of economic efficiency estimation indicators of introduction of system of industrial enterprises economic safety is explored and developed.

The methodical approach to assessing the level of economic security of industrial enterprises is developed. The concept of assessing the level of economic security of industrial enterprises has been developed. Methodological approaches to measuring the results of economic activity of industrial enterprises have been improved.

The research methods of graphic interpretation of dependence of results and expenses of industrial enterprises economic activity are developed. Methodical approaches to the estimation of economic safety of industrial enterprises are proposed; they are based on the use of indicators of general and comparative economic efficiency. A graphical analog model of the formation of industrial enterprises economic security has been developed.

The methodological approach to determine the level of stability of industrial enterprises economic security has been improved. The methodical approaches to determine the costs and the period of return of investments advanced to the service of

economic safety of industrial enterprises are developed. The scientific and practical approach to the definition of the effect of the implementation of the service of industrial enterprises economic safety is offered. The methodology of internal control of objects of accounting for implementation of the concept of ensuring the industrial enterprises economic safety has been improved.

Key words: economic security of industrial enterprises, mechanism of economic security providing and managing, measuring of results and expenses, analysis of financial condition, probability of bankruptcy, level of economic security stability, internal control, graphical analog model, cash flow from operating activities, advanced investments.

МЕЛІХОВА ТЕТЯНА ОЛЕГІВНА

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ:
ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Підписано до друку 08.10.2018.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк ризографний. Гарнітура Times.
Умовн.-друк. арк. 1,8. Обл.-вид. арк. 1,8. Тираж 150 пр. Зам. № 29-18АБ.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70Б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК, № 3321 від 25.11.2008 р.